

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

**Využití mimoškolních zkušeností dětí ve
školním vzdělávání**

Ilona Kaletová

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky: PhDr. Anna Tomková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

2018

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRIMÁRNÍ PEDAGOGIKY
ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
akademický rok 2017/2018

Jméno a příjmení studenta: Ilona Kaletová

Studijní program: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Název tématu práce v českém jazyce: Využití mimoškolních zkušeností dětí ve školním vzdělávání

Název tématu práce v anglickém jazyce: Use of children extra-curricular experience during school education

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Anna Tomková, Ph.D.

Datum zadání práce: 15. 12. 2016

Předběžný termín odevzdání práce: 13. 7. 2017

Prohlášení

Vypracováno samostatně na základě vlastního výzkumu a za použití následujících pramenů a literatury pod vedoucí diplomové práce.

Datum

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní PhDr. Anně Tomkové, Ph.D. za nasměrování mých myšlenek a cenné rady, které přispěly jak formálně tak věcně vyřešit mnou vytyčené cíle.

NÁZEV:

Využití mimoškolních zkušeností dětí ve školním vzdělávání

AUTOR:

Ilona Kaletová

KATEDRA:

Katedra primární pedagogiky

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Anna Tomková, Ph.D.

ABSTRAKT:

Diplomová práce se zabývá možným využitím mimoškolních zkušeností dětí ve školním vzdělávání. V první části práce je cíl porovnávat formální a neformální vzdělávání. Budu hledat podobnost i odlišnost, a především přínos neformálního vzdělávání formálnímu vzdělávání. Konkrétně se zaměřím na dětskou neziskovou organizaci Liga lesní moudrosti. V závěru této části porovnáám formální vzdělání a celoživotní vzdělávání zkoumané dětské organizace.

Praktická část je konkrétně zaměřena na vesnickou školu a dětský kmen, který vedu. Pomocí metody pozorování a rozhovorů s učiteli a žáky, navštěvující zkoumaný kroužek, budu hledat přínos dětského kmene pro žáky vesnické základní školy. Dále ve škole realizuji tematické celky, které předpokládají možnost využití mimoškolních zkušeností dětí ve školním vzdělávání.

Výsledkem této diplomové práce je, že dětský kmen má přínos pro žáky základní školy. Míra a intenzita je ale různá, záleží na zájmech jednotlivých členů kmene.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Školní vzdělávání, mimoškolní aktivity, zkušenost, vzdělávací obsah, individualizace, případová studie

TITLE:

Use of children extra-curricular experience during school education

AUTHOR:

Ilona Kaletová

DEPARTMENT:

Department of the primary pedagogy

SUPERVISOR:

PhDr. Anna Tomková, Ph.D.

ABSTRACT:

This diploma thesis deals with the possible use of out-of-school experiences of children in school education. In its first part, I will compare formal and informal education. I will look for similarity and difference and, above all, the contribution of non-formal education to formal education. Specifically, I will focus on the non-profit organization *The Woodcraft League*. At the end of this part, I will compare the formal education and lifelong education of the examined children's organization.

The practical part is specifically focused on the village school and the children's tribe that I lead. Using the observation method and interviews with teachers and pupils visiting the examined club, I will look for the benefit of the children's tribe for pupils in the village elementary school. Apart from that, I organize thematic units at school that expect the possibility of using out-of-school experiences of children in school education.

The result of this diploma thesis is that the school pupils do benefit from the children's tribe. However, the degree and intensity may differ, depending on the interests of the individual members of the tribe.

KEYWORDS:

School education, extra-curricular activities, experience, educational content, individualisation, case study

OBSAH:

Úvod	9
1. Teoretická východiska tématu	11
1.1. Formální vzdělávání	12
1.1.1. Žák	13
1.1.2. Pedagog	14
1.1.3. Učivo	15
1.1.4. Formy a metody výuky	17
1.2. Neformální vzdělávání	20
1.2.1. Dítě a jeho volný čas	20
1.2.2. Pedagog volného času	21
1.2.3. Obsah	22
1.2.4. Formy a postupy	23
1.3. Závěr	24
2. Praktické vidění	25
2.1. Liga lesní moudrosti	25
2.1.1. Historie	25
2.1.2. Filozofie	25
2.1.3. Organizační struktura	29
2.1.3.1. Dětské kmene	31
2.1.3.2. Vzdělávání	31
2.1.3.3. Svitek březové kůry	32
2.1.3.3.1. Korálkový svitek	34
2.1.3.3.2. Svitek pro malou loži	35
3. Výzkum	40
3.1. Charakteristiky	40
3.1.1. Škola	40
3.1.2. Kmen	41
3.2. Návrh tematického celku v základní škole	43
3.2.1. Tematický celek 1 pro 3. Třidu	43
3.2.1.1. Struktura hodiny	43
3.2.1.2. Popis průběhu hodiny	45
3.2.1.3. Moje reflexe	46
3.2.2. Tematický celek 2 pro 4. Třidu	47

3.2.2.1.	Struktura hodiny	47
3.2.2.2.	Popis průběhu hodiny	48
3.2.2.3.	Moje reflexe	49
3.2.3.	Tematický celek 3 pro 5. Třidu	49
3.2.3.1.	Struktura hodiny	50
3.2.3.2.	Popis průběhu hodiny	51
3.2.3.3.	Moje reflexe	52
3.3.	Kmenová činnost	52
3.3.1.	Roční plán	52
3.3.2.	Ukázka činnosti na pravidelných schůzkách	54
3.3.2.1.	Mapa a mapové značky	54
3.3.2.2.	Byliny, dřeviny, houby a živočichové	55
3.3.2.3.	Ekologie	56
3.4.	Rozhovory s pedagogy	57
3.5.	Rozhovory se členy kmene	58
3.6.	Diskuse	59
	Závěr	62
	Použitá literatura	64
	Internetové zdroje	65
	Přílohy	66

Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá propojením formálního a neformálního vzdělávání dětí. Z neformálního vzdělávání se jedná o volnočasové aktivity typů kroužků, které žáci po vyučování navštěvují. Pro poměrně širokou tematickou i formálně organizovanou oblast zájmových aktivit se soustředí na jeden specifický druh kroužku, kterým jsou oddílové kroužky. Na rozdíl od běžných kroužků se odlišují tím, že neslouží k jednotýdennímu scházení, ale nabízejí dětem i víkendové výpravy a letní tábory v návaznosti po několik let. Mezi nejznámější dětské organizace patří například *Junák – český skaut*, *Asociace turistických oddílů dětí a mládeže ČR (Asociace TOM)* nebo *Liga lesní moudrosti* či *Hnutí Brontosaurus*. I těchto organizací je poměrně mnoho, proto je tato práce zaměřená na možný přínos Ligy lesní moudrosti ve vesnické základní škole.

Cílem diplomové práce je analyzovat vztah formálního a neformálního vzdělávání žáků. Základní výzkumnou otázkou je: Jaký význam mohou mít a mají mimoškolní zkušenosti žáků ve školním vzdělávání? V praktické části práce budu především metodou rozhovorů ověřovat, zda děti navštěvující konkrétní oddíl (kmen *Ligy lesní moudrosti*) získávají vědomosti a dovednosti, které mohou využít ve školním vzdělávání.

Teoretickou část tvoří kapitoly: Formální vzdělávání: žák, učitelská profese a učitel, učivo – rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, formy a metody výuky. Neformální vzdělávání: dítě a jeho volný čas, pedagog volného času, obsah, formy a postupy. Liga lesní moudrosti: historie, filozofie, organizační struktura - dětské kmene, vzdělávání, svitek březové kůry - Korálkový svitek a Svitek pro Malou lóži. Porovnání formálního a neformálního vzdělávání, závěr.

Cílem praktické části bude zjistit, do jaké míry se ovlivňuje a propojuje neformální vzdělávání ve kmenech a formální ve škole?

Praktickou část diplomové práce budou tvořit charakteristiky školy a kmene, zpracování rozhovorů s učiteli školy i se členy kmene, vlastní praktická činnost se žáky ve škole a v kmenech, diskuse. To bude zkoumáno v časovém horizontu jednoho školního roku 2017/2018.

V praktické části práce bude především metodou rozhovorů ověřováno, zda děti navštěvující konkrétní oddíl (kmen *Ligy lesní moudrosti*) získávají vědomosti, schopnosti a dovednosti, které lze využít ve školním vzdělávání. Dále budou vedeny rozhovory s pedagogy o přínosu dětského kmene pro výuku. Budou ve škole realizovány tři

tematické bloky, ve kterých se bude pracovat s vědomostmi, schopnostmi a dovednostmi, které děti získaly mimo vyučování.

„Pro život, ne pro školu se učíme.“

Seneca¹

¹ <https://citaty.net/citaty/22349-seneca-pro-zivot-ne-pro-skolu-se-ucime/>

Teoretická východiska tématu

Aby si čtenář mohl udělat dostatečný obrázek o tématu, v následujících odstavcích se může dočíst o vymezení pojmů z oblastí *formálního vzdělávání*, *neformálního vzdělávání* a *Lize lesní moudrosti*.

Formální vzdělávání je vzdělávání realizované ve vzdělávacích institucích, školách. Funkce, cíle, obsah, prostředky a způsoby hodnocení státních institucí jsou definovány a vymezeny legislativou (Mareš, 2013:79). *Neformální vzdělávání* může být organizované v rámci formálního vzdělávání zvláště pro žáky, ale i v rámci jiných formálních institucí vedle žáků i pro mládež a dospělé s širokým zaměřením (Mareš, 2013:170). *Pedagogika volného času* je zaměřená na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých (Průcha, 2013:199).

Liga lesní moudrosti je dětská nezisková organizace, která vznikla v roce 1913 u nás. Svůj původ má v Americe a jejím vzorem je indiánská kultura. O *Lize lesní moudrosti* se často mluví jako o *woodcraftu* a její členové jsou nazýváni *woodcraftery*. Slovo *woodcraft* má několik možných překladů, př. dřevařské umění, lesáctví nebo v našem případě lesní moudrost, odkud pochází název *Liga lesní moudrosti*.

Liga lesní moudrosti se skládá z pobočných spolků, které nazýváme *kmeny*. V sociologickém slovníku je *kmen* organizační typ lidské společnosti větší skupiny lidí složen z jednotlivých *rodů* a *rodin*, kteří cítí sounáležitost. V této práci se pojmem *kmen* myslí skupina alespoň šesti lidí, která sdílí myšlenky *woodcraftu*. *Liga lesní moudrosti* má tři typy *kmenů*. Nejrozšířenějšími *kmeny* jsou *dětské kmeny*, jejichž kritériem je převažující věk členů, do 15 let. Druhým typem jsou *rodinné kmeny*, jejichž kritériem je příbuzenský vztah. Kritériem *dospělých kmenů* je věk nad 18 let. Menší organizační jednotkou jsou rody. Rod musí mít minimálně tři členy. Samostatní členové *Ligy lesní moudrosti*, kteří ve svém okolí nemají *kmen* ani *rod* se nazývají *stráže*.

Liga lesní moudrosti má ještě jedno dělení svých členů. Kritériem je jejich věk. Děti od narození do deseti let jsou členy *Lóže skřítků*. Druhou věkovou skupinou je *Malá lóže*, do níž spadají děti od deseti do patnácti let. Třetí a poslední skupinou je *Velká lóže*, kam patří všichni mladiství a dospělí.

Každý *kmen* má svoje *náčelnictvo*, které se stará o organizaci a fungování *kmene*. V čele *náčelnictva* je *náčelník*, který je považován za vůdce. Jeho povinností je organizovat *kmenovou* činnost. Náčelník je za svůj *kmen* právně odpovědný. Jeho pravou

rukou je ohnivec, jehož hlavním úkolem je dodržování kmenových a indiánských tradic a obřadů, také se stará o dobré klima v kmeni. Ohnivec pomáhá řešit spory mezi členy a snaží se jim pomoci a poradit s jejich problémy. Každý pobočný spolek Ligy lesní moudrosti si musí vést své vlastní účetnictví. Kmenové účetnictví vede strážce wampumu. Funkce písmáka je o nekonečném psaní ze života *kmene*. Každý *kmen* si vede kmenovou kroniku. *Písmák* se stará, aby členové *kmene* psali zápisy z akcí během roku. Také má na starosti další písemnosti jako jsou dekrety, památeční listy, diplomy a podobné písemnosti.

Jednou z typických činností členů *Ligy lesní moudrosti* je „sbírání bobříku“. V *Lize lesní moudrosti* se místo pojmu „bobřík“ používá pojem *orlí pero*. Pro indiány je orel posvátné zvíře, někdy o něm mluví jako o králi oblohy. Získat *orlí pero* byla pro indiány velká *pocta*, protože jeho nalezení nebylo časté. *Woodcrafteri* proto získávají pomyslná *orlí pera*. Jejich seznam je zaznamenán ve třech *Svitcích březové kůry*: *Korálkový svitek*, *Svitek březové kůry pro Malou lóži* a *Svitek březové kůry pro Velkou lóži*. Proces je trochu složitý. Je nutné otevřít příslušnou knihu podle věku *woodcraftera*, vybrat čin z oblasti, ve které se chce *woodcrafter* rozvíjet, nastudovat zadání a podmínky plnění, pokusit se *čin* splnit. Po úspěšném splnění *činu* musí *woodcrafter* dojít na *radu orlích per*, což je skupina *woodcrafterů*, kteří mají splněných alespoň 24 *činů* a posuzují dodržení všech podmínek splněného *činu*, zde *woodcrafter* pohovoří o plnění *činu* a přivede s sebou svědka, který u plnění *činu* byl a může čin svědčit. *Rada orlích per* posoudí splnění, je-li vše v pořádku, a po té je vypsán *woodcrafterovi* dekret. Na slavnostním *sněmu*, zjednodušeně řečeno je to slavnostní oheň, při jehož zapálení se dodržují kmenové postupy a zvyky, *woodcrafter* předstoupí před *sněm* a požádá o udělení *orlího pera*. Pokud *sněm* schválí, získává *woodcrafter* zaslouženou *poctu* a může si na svoji šerpu přišíť symbol orlího pera. Členové *Lóže skřítků* neplní orlí pera, ale plní korálky. Jejich udílení je o něco jednodušší, ale o tom více v druhé kapitole.

1.1. Formální vzdělávání

Formální vzdělávání je rozsáhlé a často zpracovávané téma. Pro účely této diplomové práce byly brány základní vzdělávací oblasti žák, pedagog, učivo, metody a formy výuky. Správně hierarchicky by měl být upřednostněn pedagog nad žákem, ale protože je v této práci výzkumným subjektem žák, je pořadí otočené.

Pojem pedagog zahrnuje obě pohlaví, tedy kvalifikované ženy a muže vykonávající pedagogickou profesi.

1.1.1. Žák

V pedagogice se většinou za pojem žák považuje „bezpohlavní bytost“. Mnohé výzkumy proto začaly zkoumat tzv. gendrové rozdíly. Gendrové rozdíly jsou patrné už v předškolním věku dětí, kdy se dají sledovat rozdílné způsoby hraní a jiné preference hraček u dívek a chlapců. Asi nejjednoznačnějším důkazem je předmět informační a komunikační technologie, kde chlapci mívají daleko větší znalosti a zkušenost s prací na počítači než dívky. Je to dáno i motivací, která je u chlapců silná. Dívky díky tomuto předmětu chlapce sice ve vědomostech doženou, ale nijak to nemění jejich vztah k moderním technologiím. (Průcha, 2013)

Každý žák je jedinečná osobnost. Zčásti je to dané geneticky, ale také sociokulturními a socioekonomickými poměry v rodině. Formální vzdělávání rozvíjí všechny druhy inteligence, ale nejvíce využívá lingvistickou a logicko-matematickou inteligenci². Vedle nich Gardner vyjmenovává dalších šest typů inteligence: hudební, vizuálně prostorová, tělesná, sociální, osobní inteligence a přírodní. Každý žák má různou míru nadání ve zmiňovaných typech inteligencí.

S jiným pohledem na žáka přichází Benjamin S. Bloom. Jeho principy říkají, že můžeme stejně vzdělávat všechny žáky, jediným rozdílem je rychlost učení. Pokud dáme pomalým žákům dostatek prostoru, zvládnou úkol na stejné úrovni jako žáci rychlí.

Tyto principy nás vedou k rozlišení rozdílu mezi individuálními rozdíly v učení žáků a individuálními rozdíly mezi žáky. Je důležité zaměřit se na učební rozdíly, protože ty se začínají diferencovat ve 3. ročníku mladšího školního věku. Bloomova teorie vede pedagogy k velmi náročné práci, a to individuálnímu přístupu ve vzdělávání žáků v běžném školním prostředí³.

Dalším důležitým tématem jsou žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se o tělesné, duševní, smyslové a řečové postižení, ale také o nepříznivé podmínky sociokulturního prostředí. Protipólem hendikepu jsou nadaní žáci, kteří sem také patří. Velmi častá je kombinace několika hendikepů s hendikepy nebo nadáním.

Nadaní žáci jsou většinou nadaní jen v jedné nebo několika oblastech. Je málo jedinců, kteří jsou všestranně nadaní. Dalším důležitým aspektem je míra nadání a projev. U každého nadaného žáka se proto individuálně řeší jeho vzdělávání. Nejčastější řešení je zpracování individuálního vzdělávacího plánu, kdy žák dostává od učitele připravenou

² http://cs.m.wikipedia.org/wiki/Hoard_Gardner

³ [http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/B/Bloomova_taxonomie#P.c5.afvodn.c3.ad_Bloomov_a_taxonomie_\(50._a_60._1.c3.a9ta\)](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/B/Bloomova_taxonomie#P.c5.afvodn.c3.ad_Bloomov_a_taxonomie_(50._a_60._1.c3.a9ta))

práci, ale třída probírá něco jiného nebo ne tak podrobně. Druhé řešení je tzv. akcelerace, kdy žák buď může přeskočit celý ročník, nebo na určité předměty dochází do vyššího ročníku. Třetí řešení ovlivňují rodiče, kteří své nadané dítě mohou umístit do školy, která má pro nadané žáky program, nebo do Mensa gymnázium.

Hendikepovaní žáci jsou integrováni do vzdělávání a jsou jim vypracovávány individuální vzdělávací plány. Velkým tématem současnosti je inkluze. Inkluze je úplné nebo částečné začleňování žáků do běžné školy. Jedná se o žáky s mentálním postižením, poruchami autistického spektra, kombinované poruchy a jiné.

Žáci v dnešní době nezískávají informace jen z formálního vzdělávání. V oblastech, které je zajímají, získávají znalosti četbou knih, vyhledáváním na internetu, diskusemi s rodiči a dalšími lidmi ve svém okolí, v zájmových kroužcích atd.

1.1.2. Pedagog

„Jediným učitelem hodným toho jména jest ten, který vzbuzuje ducha svobodného přemýšlení a vyvinuje cit osobní odpovědnosti.“

Jan Amos Komenský⁴

Učitelská profese je jednou z nejstarších profesí na světě. Její kořeny sahají až do období Antiky, kde najdeme první vychovatele a učitele. V období středověku se začali vedle učitelů farních, klášterních a katedrálních škol, objevovat soukromí učitelé. V 18. století nebyli učitelé dobře ohodnoceni, proto se učitelství stalo vedlejším povoláním. Vyučovali řezníci, řemeslníci nebo vysloužilí vojáci. Situace se změnila až v 19. století, kdy byly naplněny myšlenky Jana Amose Komenského a povolání učitele se začalo řadit mezi náročné a zodpovědné profese. Na přelomu 19. a 20. století došlo k reformě školství. Mimo jiné společnost dospěla k závěru, že by učitel měl být vzdělaný. Vysokoškolské vzdělání bylo u nás umožněno v roce 1946, kdy byla založena pedagogická fakulta. (Grecmanová, 1999:231)

Machonin, Tuček a kol. uvádějí žebříček složitosti práce. Tato škála obsahuje devět stupňů. Pedagogové základních škol se řadí do sedmého stupně, práce vysoce složitá a kvalifikovaná, s omezenou samostatností. (Machonin, 1996)

Ekonomické problémy spojené s platy pedagogů vznikl, protože nárůst finančního ohodnocení pedagogů nemůže být přímě úměrný s nárůstem počtu přibývajících pedagogů. Pokud vezmeme celkový počet pedagogů od mateřských škol až po vysoké školy, tak nejvíce pedagogů je v základním vzdělávání 39,2%. Z toho pedagogů 1. stupně

⁴ <http://azcitaty.cz/jan-amos-komensky/3993/>

je 18,8%. Z těchto statistik vyplývá, že učitelů je mnoho a nejvíce jich je zaměřeno na základní vzdělávání.

Učitelská profese je velmi feminizovaná. Částečně za to může dělba práce mezi muži a ženami, ale také nízká finanční atraktivita platu pedagoga. Pro ženy je plat zajímavý v úrovni, kdy hlavní příjem má jejich manžel a jejich plat je pouze doplňkový v příjmu rodiny. Další aspekty jsou sporné. Jsou názory na lehčí studium pedagogických fakult, ženy mají větší zájem pracovat s dětmi a mládeží a velký počet volných dnů – prázdnin, to ale není jasně dokázané, jde pouze o názor veřejnosti.

Dnešní pedagogové mají daleko více povinností, než tomu bylo v historii. Mimo vzdělávání žáků ve vyučovacích předmětech, mají pedagogové připravovat své žáky ke společenskému životu, občanství, osobnostnímu a sociálnímu rozvoji. Mimo učení mají pedagogové mnoho administrativních povinností. Ve třídách se snižují počty dětí, tomuto trendu přispívá také inkluze. Po pedagogovi je vyžadováno, aby k žákům přistupoval individuálně. (Bukeš, 2011)

Pedagogové prvního stupně jsou specifičtější rozsahem své práce. Měli by mít klíčové znalosti ze všech vědních disciplín. Vyučují většinu předmětů prvního stupně. Učí své žáky školním povinnostem a pracovními návyky. Bývají první osobou v životě žáků a jejich rodičů, kteří upozorňují na nedostatky dětí a vedou rodiče k podpoře dalšího rozvoje dítěte. Všechny tyto aspekty vedou k tomu, že by pedagog prvního stupně měl být empatický, trpělivý, dobrým rádcem dětí, spravedlivý, tvořivý, morálním vzorem, všestranný a ochotný. Pedagog by měl umět učivo, které učí, dobře vysvětlit, motivovat žáky, naslouchat a podpořit žáky ve vzdělání. Každý pedagog by měl mít kladný vztah k dětem a chuť obětovat kousek sebe a energie do své výuky.

1.1.3. Učivo

„Kurikulum – obsah veškeré zkušenosti, kterou žáci získávají ve škole a v činnostech ke škole se vztahujících, její plánování a hodnocení.“

(Průcha, 2013:137)

České školství během 20. století prošlo několika reformami. Upravil se obsah výuky a některé metody, například se upouští od drilování informací z paměti a klade se důraz na poznání a využití vědomostí, dovedností a schopností žáka v reálném životě. Každá škola dnes má svůj školní vzdělávací program, který vychází z rámcového vzdělávacího programu, který je povinný pro všechny školy. V tomto dokumentu najdeme oblasti, které má pedagog vyučovat a výstupy, které mají všichni žáci zvládnout.

Konkrétní obsah si stanoví pedagog sám a je jen na něm, zda bude používat učebnice, nebo si probírané učivo sestaví sám.

Žákovo učení můžeme rozdělit na základní druhy (Mareš, 1992): senzomotorické učení – jedná se o osvojení pohybových činností (př. tělesná a dramatická výchova, pracovní činnosti), verbálně-kognitivní učení – směřuje k učení prostřednictvím jazyka (texty za účelem studia informací), sociální učení – utváření si hodnot, norem, postojů a dovedností komunikace.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je oficiálním, veřejným a základním vzdělávacím dokumentem, ze kterého dále vyplývají školní vzdělávací programy, učebnice a učitelovy přípravy.

Tento dokument má dvojí dělení. První linií je věková diferenciaci na první a druhý stupeň. První stupeň se dále dělí na první a druhé vzdělávací období, což v praxi znamená, že se dělí na 1. – 3. ročník a 4. – 5. ročník. Druhou linií jsou předměty, vybrané pro první stupeň: jazyk a jazyková komunikace – český jazyk a literatura, cizí jazyk; matematika a její aplikace; informační a komunikační technologie; člověk a jeho svět; umění a kultura – hudební výchova a výtvarná výchova; člověk a zdraví – tělesná výchova; člověk a svět práce; doplňující vzdělávací obory – další cizí jazyk a dramatická výchova. Dále v dokumentu nalezneme klíčové kompetence a průřezová témata.

Každá vzdělávací oblast má podobně zpracované očekávané výstupy a v bodech sepsané učivo, které by měli ovládat všichni žáci po absolvování prvního stupně základní školy.

Po dokončení prvního stupně základní školy, by žáci měli ovládat v českém jazyce praktické a věcné čtení a naslouchání, základy techniky mluveného projevu, písemné vyjádření v základních žánrech, zvukovou stránku jazyka, rozvíjet slovní zásobu, mít základy tvarosloví, skladby a pravopisu. V literatuře by měli žáci zvládat zážitkové čtení s tvořivými činnostmi a základní literární pojmy. V cizím jazyce žáci znají zvukovou a grafickou podobu jazyka, mluvnici, mají základní slovní zásobu a dokážou se vyjadřovat v blízkých tematických okruzích.

V matematice by žáci měli znát přirozená, celá a desetinná čísla, zlomky, zápis v desítkové soustavě, vlastnosti početních operací a základní algoritmy, základní tvary v rovině i prostoru. Žáci by měli umět číst v tabulkách a jízdnicích řádech.

V dnešní době je nutná bezpečná znalost v práci s počítačem. Žáci by měli umět ovládat základní programy, měli by znát údržbu počítače a umět vyhledávat informace.

Oblast člověk a jeho svět je velmi rozsáhlá. Žáci by se měli zabývat již zmíněnými okruhy a dále je rozvíjet.

V oblastech týkajících se umění není důležitý produkt, ale proces a závěrečné hodnocení produktu. Žáci by se měli naučit správným návykům, rozvíjet svoji tvořivost a hodnotit své dílo. Podobné je to v tělesné výchově, kde se žáci mají naučit základní cvičební úkoly, pravidla sportů a měli by být seznámeni s bezpečností. (Balada, 2006)

1.1.4. Formy a metody výuky

Výukových metod je velké množství. Nemají ustálené dělení a každý autor je třídí podle svého názoru a zvolených kritérií. Další záležitostí je, že pro jednu aktivitu může být využito více metod, které se vzájemně prolínají a také na sebe navazují (Čapek, 2015). Z těchto důvodů jsem vybrala často používané metody, jejichž použití je typické pro žáky prvního stupně základní školy. Níže popsané metody jsou čerpány z Roberta Čapka.

Asociační metoda podporuje rozvoj slovní zásoby a je závislá na myšlenkovém pochodu žáka. Patří do ní například myšlenkové mapy a brainstorming. Na to navazují metody, při kterých se píše buď na lístečky nebo do schémat diamantu či pětilístku. Zde bývá konkrétní zadání, jaká slova patří na jaký řádek (př.: podstatné jméno, přídavné jméno, sloveso, celá věta o 5 slovech).

Velmi výhodná je tematická metoda, která je založena na centrech zájmů dítěte. Cílem metody je dítě zaujmout a motivovat k učení. Každé zvolené téma by mělo být zajímavé, mít několik úhlů pohledu, praktické využití a přinést dítěti novou zkušenost. Mladším dětem předkládáme vhodné texty a obrázky, pokud to jde, necháme je činnost si vyzkoušet. Témata mohou být různá: oheň, jak se peče chleba, Keltové a jiné.

Z didaktických prostředků jsou dobře využitelné deskové hry, které podporují sociální interakci mezi hráči, jsou pro žáky zábavné a vždy rozvíjejí nebo podporují některou z výukových oblastí (př.: Monopoly – finanční gramotnost; Česko – vědomostní otázky, ...), hry se dají různě modifikovat a přizpůsobovat velké skupině žáků. Velmi oblíbeným prostředkem je film, který ale nese nárok na učitele a to film správně didakticky zpracovat, aby došlo u žáků k objevení a pochopení daného problému. Didaktických prostředků je mnoho: pracovní list, pracovní sešit, učebnice, portfolio, fotka, hudba, karikatura, počítačová hra, stavebnice, atd.

Dramatická výchova je hojně používána nejen v hodinách dramatické výchovy. Tato metoda vychází z rolové hry, která je přirozená dětem předškolního věku, proto

velmi dobře funguje i u žáků v první třídě. Pro děti je přirozené hrát si na „něco nebo někoho“. Má spoustu dalších metod a technik, které se týkají herectví a jevištní tvorby. Pro žáky je zábavná, většinou nevnímají, že se pomocí těchto metod něčemu učí, berou ji jako hru.

Na podobné vlně je využití didaktické hry. Didaktická hra oproti běžné hře má jasně stanové cíle a obsah se týká výuky. Stejně jako hra má také pravidla, případné variace. Didaktickou hru můžeme zařadit na začátek hodiny jako motivaci do tématu, nebo ji můžeme zařadit i do procvičovacích hodin jako opakování.

Integrovanou tematickou výuku založila Susan Kovaliková. Jediným cílem je žáky učít o skutečném lidském životě. Tento život je brán z přítomnosti. Žáci by měli sami zaznamenávat svůj posun a sebehodnotit se. Například každá vyučovací hodina by měla mít pouze 11 – 16 minut výkladu, písemné ověřování znalostí by mělo být jen v krajních případech a jednotlivá témata mohou přesahovat několika vyučovacích hodin.

Oblíbené ranní kruhy spadají do komunikačních metod. Pedagog by měl umět vytvořit přátelské, nestresující, svobodné, korigované, vyvážené, zajímavé, nepovýšené, nemanipulující a rovné klima. Zároveň by měl umět diskusi řídit, aby nebyla plytká a bez významu. Kromě ranních kruhů sem patří různé postojoyvé škály, poslední slovo patří mě a další metody.

Frontální výuka je moment, kdy pedagog stojí před sedícími žáky a vykládá jim nové učivo. Může ale v této pozici vést třeba diskusi, nebo mohou žáci pracovat s interaktivní tabulí. Tato metoda je vhodná pro vzdělávání velkého počtu žáku.

Kooperativní učení je založené na spolupráci žáků. Žáci se učí ve skupině domluvit, rozdělit si práci a ohodnotit svůj i skupinový výkon. Všechny spory a neshody mezi žáky jsou vítány, protože se je žáci učí řešit sami.

Pro lepší porozumění textu se využívají značky INSERT. Jsou to zavedené značky („fajfka“ – rozumím tomu, tu informaci znám; „?“ – nerozumím, potřebuji vysvětlit; „!“ – chci něco zdůraznit, něco mě překvapilo; „+“ – souhlasím nebo nová informace; „-“ – nesouhlasím). Každý pedagog si může význam zkratk přizpůsobit. Žáci čtou nový text a zjištěné informace si tímto způsobem třídí. Následovně bývá text rozebírán s celou třídou. Žáci se pomocí této metody učí třídít informace a pedagog při procházení třídy má rychlý přehled čemu žáci nerozumí.

Do škol se už dostává nový pohled na chybu – práce s chybou. Chyby se nejčastěji objevují ve způsobech řešení pokus-omyl. Pokud žák udělá chybu, měl by se snažit ji najít a opravit ji. Pedagog by žáka v jeho úsilí měl podpořit. Zároveň by žák neměl být za

chybu potrestaný, protože je to pro něj jenom demotivující. Žáci často trestaní za chyby přestávají zkoušet problematické úlohy řešit a rovnou je vzdávají.

Řada škol má zavedené týdenní plány. Mají mnoho podob. Jedním typem je plán připravený pedagogem, který jej v pondělí rozdá svým žákům. Plán obsahuje plánované probrané učivo, případné testy, domácí úkoly a sebehodnocení, které žáci vyplní v pátek. Může také obsahovat cíle, které si žáci stanoví sami. Tyto cíle se většinou týkají osobnostního rozvoje. (Čapek, 2015)

Organizačních forem, metod a technik je mnoho. Některé z nich vyžadují další školení (například RWCT⁵). Je na pedagogovi a jeho charakteru, které metody si vybere a jakým způsobem učivo předá svým žákům. U začínajících pedagogů je to o získávání zkušeností a ověřování, co jim pro konkrétní třídu funguje. Každá třída je ojedinelý kolektiv, kterému vyhovuje něco jiného.

⁵RWCT: Čtením a psáním ke kritickému myšlení

1.2.Neformální vzdělávání

Neformální vzdělávání je další složkou vzdělávání, není však povinné, ale děti dobrovolné. Velmi širokou oblastí jsou zájmové útvary, „kroužky“, sportovní kluby atd., které mohou děti navštěvovat. V dnešní době je mnoho organizací, které nabízejí tzv. „kroužky“ pro děti po škole. Mimo základní školu je velmi rozšířená základní umělecká škola, které své žáky tvořivě rozvíjí v hudebním, výtvarném, pohybovém a dramatickém směru. Ostatní „kroužky“ bych rozdělila do kategorií dle zaměření: sportovní – pohybové (sportovní kluby: fotbal, florbal, hokej, volejbal, ...; bojové sporty a umění; výuka tance; jóga; a jiné), tvořivé (různé dílny: keramika, „šikovné ruce“, vaření, malý fotograf, ...), hudební kroužky (sborový zpěv, hra na hudební nástroje, ...), naučné (angličtina, věda nás baví, fyzikální pokusy, deskové hry...), oddíly (skaut, Asociace TOM⁶, LLM⁷, ...) a potom „kroužky“, které se těžko někam zařazují, reagují na nové technologie, pokrok a zájmy dětí (youtubeři, minecraft, ...).

Volnočasové „kroužky“ nejčastěji vedou pedagogové, kteří po své výuce tráví svůj volný čas se svými žáky a věnují se tomu, co je baví. To je teď v posledních letech podporované i MŠMT – šablony, kde si škola může zažádat o dotace na „kroužky“ podporující vzdělávání (př. klub zábavné logiky a deskových her; klub čtenářské gramotnosti, ...). Mimo školu a pedagogů existují organizace, které nabízejí velkou škálu činností pro děti.

Svojí strukturou se vymykají dětské oddíly, které nejsou založené jen na jednotýdenním setkávání, ale jejich působení je daleko širší. Oddíly mívají pravidelné schůzky, víkendové výpravy a celý školní rok vrcholí letním táborem. Mají svoji historii, filozofii, obřady, rituály a i když se děti v oddílech mísí (přicházejí a odcházejí a jen některé zůstávají), vzniká zde podobné klima jako v rodině. Velmi často děti, které v oddíle vyrostou, se stanou vedoucími a tím může oddíl existovat několik desítek let.

1.2.1. Dítě a jeho volný čas

Pro každé dítě je volný čas vymezen časem, který není spojen se školními nebo jinými povinnostmi. Antonymem pojmu volný čas můžeme říci „čas povinností“. Ačkoliv volný čas dětí plánují rodiče, samy děti si mohou určovat, co je zajímavé, baví a co chtějí zkusit. Nebývá to však pravidlem a některé děti navštěvují různé mimoškolní činnosti, které rády nemají. (Musil, 2014)

⁶Asociace turistických oddílů dětí a mládeže v ČR

⁷Liga lesní moudrosti

Obsah výchovy mimo vyučování by měl být odpočinkový, rekreační, zájmový, sebeobslužný, veřejně prospěšný nebo v rámci přípravy na vyučování. Aby dítě nebylo přetížené, může se objevit únava. Únava v psychice dítěte způsobí zpomalení tempa, zhorší kvalitu činnosti, vede k menší výkonnosti, je zhoršená krátkodobá paměť, zvyšuje neklid dítěte, vede k vzdornosti a odmítání poslušnosti, poruchám chování. Fyzickým projevem je stížnost dítěte na bolest hlavy nebo břicha, nechutenství či přejídání, koktavost, tiky, poruchy spánku a noční děsy. Pokud rodiče včas nezareagují, únava se stupňuje a vede k celkové ochablosti, lhostejnosti, ztrátě zájmu o činnost a usínání. (Musil, 2014)

Vychovatel by měl vědět, že se snadněji unaví mladší dítě, než starší děti. Děti v období začínající puberty a děti, které jsou svými zájmy velmi vytížené a nemají možnost dostatečného odpočinku a jedinci s handicapem. K únavě velmi přispívá stoupající teplota v místnosti, nedostatek světla, hluk, spěch, špatná organizace činností pedagogem volného času a nenaplněné základní životní potřeby jako je pocit hladu, žízně a nedostatek spánku.

Tohle všechno přímo směřuje k tomu, aby byl volný čas dětí vyvážený. Měl by obsahovat odpočinkové činnosti – jsou především aktivity, při kterých jsou děti v klidu a nevyvíjí žádnou velkou fyzickou námahu. Rekreační činnost je naopak akčnější – např.: sporty, hraní her na hřišti či procházky. A poslední složkou jsou zájmové činnosti, které se od těch předchozích liší tím, že cílevědomě vedou k uspokojování, rozvíjení a kultivaci zájmu dětí. Jsou pravidelně nastavené „kroužky“ předem dítětem a jeho rodičem vybrané.

1.2.2. Pedagog volného času

Vychovatelé patří do kategorie pedagogický pracovní, jako další profese: učitel, pedagog volného času, speciální pedagog, školní psycholog, asistent, trenér a další. Jednotlivé profese se od sebe liší stupněm vzdělání. S pojmem vychovatel se nejčastěji setkáme ve školní družině a školních klubech. V domech dětí a mládeže a ostatních organizacích, které pracují s dětmi ve volnočasových kroužcích, se podle tohoto pojmu i tak říká – pedagog volného času.

Oproti učitelům je u pedagoga volného času několik odlišností. Pedagog volného času musí počítat s tím, že jeho kroužek je pro děti dobrovolný a může se mu stávat, že děti nechodí pravidelně. Dále nemá pozici formální autority, jako učitel. Jeho vztah s dětmi bývá spíše kamarádský, než autoritativní. Snaží se dětem imponovat jako osobnost, aby jej uznávaly. Dále děti musí motivovat k činnostem, které si pro ně

připravil. Obsah kroužků nebývá pevně dán, proto zde má pedagog volného času poměrně velký výběr, co děti naučí.

Osobnost pedagoga volného času a učitele je velmi podobná. Oba by měli mít obecně pozitivní lidské vlastnosti – empatie, dobré komunikační schopnosti, zvládnout umění naslouchat, odolnost, stabilita, nekonfliktnost, pozitivní vztah k lidem a především k dětem. Dále jsou na pedagoga volného času kladeny specifické požadavky a to: umění přizpůsobovat se situaci, aktivita, iniciativa, tvořivost, fantazie, hravost, odolnost a stabilita, smysl pro humor, fyzická zdatnost. Pokud pedagog volného času pracuje se skupinovou věkově heterogenní, musí mít pochopení pro věkové zvláštnosti. (Hájek, 2011)

1.2.3. Obsah

Obsah pedagogiky volného času tvoří výchovně vzdělávací činnosti. Můžeme je dále rozdělit do kategorií: odpočinkové, rekreační, zájmové, sebeobslužné, veřejně prospěšné a příprava na další vyučování.

Odpočinkové činnosti přicházejí odpoledne po obědě. Děti by měly být chvíli v klidu. Například na lůžku, na koberci, v křesle, na dece na zahradě. Při odpočívání si mohou samy číst nebo jim může číst někdo jiný, mohou si kreslit, hrát deskové hry, povídat si. Vhodný je i klidný pohyb nebo relaxační cvičení. Ze zájmových kroužků jsou vhodné hudební kroužky.

Rekreační aktivity slouží k odreagování od školních i jiných povinností. Pomáhají odstraňovat únavu. Patří sem různé sporty, hry na hřišti nebo v tělocvičně, dramatický kroužek, procházky, hudebně pohybové kroužky, turistika a manuální práce. Tyto aktivity přispívají k rozvoji zdravého duševního i tělesného vývoje.

Zájmové činnosti jsou cílevědomé aktivity, které vedou k úmyslnému rozvíjení schopností a dovedností dítěte ve vybraném zájmu. Mají velký vliv na rozvoj osobnosti dítěte a utvářejí jeho hodnotovou orientaci. Zájmy mají mnoho dělení, např. žádoucí a nežádoucí z hlediska společenského prospěchu, pravidelné a příležitostné z hlediska k času, individuální, skupinové a hromadné z hlediska počtu účastníků. Dále je můžeme dělit podle náplně: společenskovední činnosti, pracovní technické činnosti, přírodovědné činnosti, esteticko-výchovné činnosti, tělovýchovné, sportovní a turistické činnosti.

Sebeobslužné činnosti se děti učí především v rodině. Jde o naučení se samostatnosti v péči o vlastní tělo a osobní majetek. Patří sem pěstování hygienických návyků, účelné a vkusné oblékání, udržování čistoty svého nejbližšího prostředí, kulturní a společenské

chování a jednání s lidmi. Základ těchto návyků si dítě odnáší z rodiny. Dále tomu napomáhá mateřská a základní škola.

Veřejně prospěšné činnosti učí dítě k ohleduplnosti ke svému okolí a to nejen k přírodě, ale i lidí. Patří sem různé nárazové akce jako je Den Země, 72 hodin, nebo akce, kdy se dobrovolníci rozhodnou uklidit určitou oblast. Mimo ochranu životního prostředí je zde zahrnuta i pomoc spolužákům, kamarádům i lidem s handicapem.

Poslední oblastí je příprava na vyučování, kdy se žáci připravují na výuku následující den. Například píší domácí úkoly, referáty, vytvářejí projekty, opakuji si probrané učivo. Nejčastěji se učí sami nebo s někým z rodiny. Existují instituce, které žákům s učením pomáhají. Jedná se o školní družiny, školní kluby, dětské domovy a domy dětí a mládeže. (Musil, 2014)

1.2.4. Formy a postupy

Pro volnočasové aktivity je typické pestré složení skupiny. Některé jsou rozlišené podle pohlaví, jiné podle zkušeností účastníků a některé jsou podle toho, jaké děti mají zájem. Jsou aktivity, které musíme diferencovat podle věku. Také bychom měli pracovat s tím, že některé děti neumí číst, psát a počítat (ze začátku školní docházky). Právě ve volnočasových aktivitách se daří integrovat děti s handicapem.

Další odlišností je počet dětí ve skupině. Oproti běžným třídám, kde je 25 – 30 žáků, většinou na kroužku pracujeme se skupinou 10 – 15 dětí. To velmi dobře umožňuje individualizaci a celkově lepší poznání dětí mezi sebou. Hrozí zde riziko, že nízký počet dětí, malá motivace chodit pravidelně a velké věkové rozdíly mohou ohrožovat fungování kroužku, které mohou vést k jeho zrušení. Proto by každý vedoucí měl dobře vědět, kolik účastníků je minimální pro efektivní fungování a naplňování cílů zájmového útvaru. (Kaplánek, 2017)

Ve struktuře jednotlivých kroužků převládají především činnostní aktivity. Pedagog musí umět děti dobře motivovat, aby si je pro činnost získal. Používá podobné metody, jako učitelé ve formálním vzdělávání. Děti mohou pracovat samostatně i skupinově. Může činnosti dělit do pracovních skupin. Pedagog volného času si sám určuje cíle a obsah jednotlivých kroužků. Z tohoto důvodu může nechat děti něco vymyslet. Zde je prostor pro spontánní aktivity.

V pedagogice volného času vznikly nové přístupy, mezi které patří animace. Pedagog volného času má jasně stanovený cíl a připravené aktivity, které k němu vedou. Hlavním znakem je nedirektivnost, to znamená, že účastníci mají možnost výběru činností a nejsou

k ničemu tlačení. Činnosti jsou zajímavé, dobře strukturované a nabízejí pozitivní možnosti seberealizace.

Výchova prožitkem klade důraz na bezprostřední zkušenost pomocí smyslového poznání. Činnosti přinášejí napětí, nutnost překonávat překážky, sáhnout si na dno svých sil. Děti jsou v heterogenních skupinách, což jim přináší další zkušenosti, protože většinou spolupracují se svými vrstevníky. Výchova prožitkem přináší dětem silný zážitek. (Pávková, 2014)

1.3.Závěr

Teoretická východiska tématu se věnují formálnímu a neformálnímu vzdělávání zaměřené na žáka mladšího školního věku. Rozdíl mezi žákem a dítětem je spíše formální záležitostí. V obou případech jsou to děti mladšího školního věku a platí pro ně všechny fyzické a psychické vývojové změny spojené s tímto věkovým obdobím. Žák je označení ve formálním vzdělávání. V pedagogice volného času používáme pojem dítě.

Mezi pedagogem a pedagogem volného času je rozdíl v typu vzdělání. V obou případech je možné vystudovat vysokou školu s tím rozdílem, že pedagog má studium povinné, protože jinak nemůže tuto profesi bez příslušné pedagogické kvalifikace vykonávat. Pedagog volného času nemusí být vysokoškolsky vystudovaný, ve většině organizací, které se zabývají pedagogikou volného času dětí a mládeže, mu postačí pedagogické minimum, pedagogický kurz nebo potvrzení o studiu pedagogiky střední, vyšší odborné nebo vysoké školy.

Obsahem formálního vzdělávání je naplnit očekávané výstupy z Rámcového vzdělávacího programu. Obsah neformálního vzdělávání klade na důraz, aby byla dodržena struktura odpoledne, které by se mělo skládat z odpočinkových aktivit a potom zájmové nebo rekreační činnosti. Také by struktura žákova odpoledne měla obsahovat přípravu na následující školní výuku. Z těchto důvodů by pedagogové volného času měli strategicky vybírat čas „kroužků“, například hra na hudební nástroj může být zařazena bezprostředně po obědě, ale sportovní „kroužky“ by měly následovat až po odpočinkové části.

Záměrem této kapitoly bylo uvést čtenáře do problematiky formálního a neformálního vzdělávání, zmapovat jednotlivé jejich složky a v závěru složky formálního a neformálního vzdělávání porovnat.

2. Praktické vidění

2.1. Liga lesní moudrosti

Z široké nabídky mimoškolních aktivit je v této části zpracován oddílový typ kroužku, který spadá pod organizaci *Liga lesní moudrosti*. Dočtete se zde o historii *Ligy lesní moudrosti*, o její filozofii, výchově, organizační struktuře a plnění „bobříků“ neboli orlích per.

2.1.1. Historie

Skauting a *woodcraft* mají mnoho společného. Obě hnutí vznikaly v podobnou dobu a jejich místa vzniku dělil Atlantský oceán. Pedagog, přírodovědec a spisovatel Ernest Thompson Seton v USA vydal sérii článků v časopise *Ladies Home Journal* o *Woodcraft Indians*, které inspirovaly Angličana R. Baden-Powell při zakládání organizace *Boy Scouts Association of Great Britain*. Baden-Powell využíval prvky ze Setonovy výchovy, ale přenesl do své organizace vojenský řád, kariérní postup a uniformu. Na začátku 20. století začaly oba proudy přicházet k nám a vznikla jedna organizace spojující oba proudy pod jménem Junák. Rozdílné názory na výchovu mládeže nakonec vedly k jejímu rozdělení.

Za zakladatele českého skautingu považujeme středoškolského pedagoga A. B. Svojsík a za zakladatele českého *woodcraftu* gymnazijního pedagoga M. Seiferta. První *kmen Děti Živeny* vznikl v roce 1913. V období první světové války byla veškerá tato činnost velmi omezena. Zatímco československý junák – skaut je obnoven hned po skončení války v roce 1918, vznik a formování *Ligy lesní moudrosti* mělo pomalejší vývoj. Celkově tomu nepřidala ani druhá světová válka a následující komunistický režim, kdy *Liga lesní moudrosti* nepatřila na seznam povolených organizací, které by byly vhodné pro děti a mládež, a vše probíhalo pouze v utajení.

Až po sametové revoluci a návratu k demokratickým principům měla *Liga lesní moudrosti* možnost na obnovu. V červnu 1990 proběhl na *Malém Waldenu*⁸ sněm, bylo zvoleno *náčelnictvo Ligy lesní moudrosti* a od té doby tato organizace funguje a stále se rozrůstá. Nikdy počtem členů nedožene, dnes masivní hnutí, skauting.⁹

2.1.2. Filozofie

„Protože jsem poznal trýzeň žízně, vykopal jsem studnu, ze které mohou pít i jiní.“

⁸Tábořiště Ligy lesní moudrosti nacházející se poblíž vesnice Sklené nad Oslavou.

⁹ https://www.woodcraft.cz/index.php?right=historie_cswoodcraft&lan=cs,
https://www.woodcraft.cz/index.php?right=seton_seton&lan=cs

Liga lesní moudrosti je organizace, jejíž členové jsou chlapci a dívky, ale také muži a ženy každého věku. Zatímco se většina jiných organizací zaměřuje pouze na vzdělávání a výchovu dětí a mládeže, *woodcraft* nabízí rozvoj všem lidem. Najdete zde *dětské kmeny*, rodiny s dětmi, party dospívajících a dospělých všech věkových kategorií. Všestranný rozvoj zajišťuje dobrovolné plnění *korálek* a *orlich per*, díle také systém *stoupání na horu*.

Filozofie *woodcraftu* vychází z indiánských symbolů a obřadů, které jsou velmi propojené s přírodou. Máme ustálené zvyky a tradice, které má každý *kmen* přizpůsobené, ale něco zůstává stejné. Například se zpívají indiánské písně k východu a západu slunce, píseň ke hrám, k jídlu a k dalším událostem. Každý *kmen* pořádá slavnostní *sněmy*, kde volí *náčelnictvo*, informuje své členy o momentální situaci kmene a udílí se zde *orlí pera*, *mistrovství* a pasují se *woodcrafteri* na *lesní tituly*. Celý sněm začíná obřadem, který většinou vykonává ohnivce. Jedná se o slavnostní zapálení ohně, které může obsahovat očistu těla a mysli pomocí dýmu z usušené šalvěže, odříkání *čtyřnásobného ohně* a slavnostní zapálení hranice *čistým ohněm*, to je oheň rozdělaný buď křesáním pazourku (kamene) o ocílku, a nebo pomocí třecích dřev. Na tuto slavnost chodí všichni členové v indiánském oblečení a mají své *skřítkovské roucho* nebo *šerpu poct*. Dalším typickým obřadem je indiánská sauna neboli *potní chýše* či *initi*. I zde najdeme zahájení prostřednictvím obřadu, který připomíná naše *základní pilíře*, potom všichni účastníci vlezou do vyrobené kupule a dostanou do jámy rozžhavené kameny, které jsou polévány vodou, čímž vzniká pára. V saunách se zpívají indiánské i české lidové písně, účastníci si vyprávějí nejrůznější příběhy, ale také se zde diskutuje o různých tématech a můžou se řešit i určité problémy. Jednotlivá kola jsou oddělena zchlazením ve vodě. Pořádají se i dětské sauny, které jsou mírnější a programově přizpůsobené dětem. Všichni ctí pravidlo, že informace řečené v sauně se dále nikomu nesvěřují.

Čtyřnásobný oheň je svým způsobem náš souhrn pravidel, podle kterých by měl každý *woodcrafter* žít nejen v kmeni, ale i celkově ve svém životě. S dětmi je toto téma většinou velmi podrobně probíráno, aby měly představu, co ta slova znamenají. Žítí podle těchto pravidel je vyžadováno ve kmeni, ale jejich dodržení mimo kmen už nemá kdo kontrolovat, tam je to pouze na dětech a jejich svědomitosti. *Čtyřnásobný oheň* koresponduje se slušným chováním a mravními zásadami, ke kterým bychom měli být

¹⁰ https://www.woodcraft.cz/index.php?right=cojellm_main&lan=cs

vedení všichni již od dětství rodinou. Většinu těchto hodnot se snaží pedagogové vštěpovat svým žákům ve škole.

Vše začíná v symbolu *čtyřnásobného ohně* (obr. 6). Uprostřed je kruh, který symbolizuje oheň Velkého ducha neboli oheň Velkého tajemství. Indiáni věřili, že je Velký duch chrání a také se dívá na jejich život a hodnotí jejich činy. Z tohoto ohně vedou do kříže čtyři cesty: tělo, mysl, duch a služba ke čtyřem světům: tělo do krásy, mysl do pravdy, duch do síly a služba do lásky. Každé světlo se následovně dělí na tři paprsky, které nesou ujasnění, co do jakého světla spadá. Tento symbol je nadčasový, protože v sobě nese také světové strany a s tím určené, kdy je den a noc. *Oheň Velkého ducha* je ústředním zdrojem světla, může připomínat slunce, které indiáni velmi uctívali. Můžeme se setkat se třemi verzemi čtyřnásobného ohně, a to je krátké, střední a dlouhé znění. Cituji zde střední znění:

„První světlo je světlo krásy: Bud' čistý, ty sám i místo, kde žiješ. Rozuměj svému tělu a měj k němu úctu, je chrámem ducha. Bud' přítelem všech neškodných tvorů. Chraň stromy a květiny, obzvláště dávej pozor na oheň v lese i ve městě.

Druhé světlo je světlo pravdy: Čestné slovo je svaté. Hraj poctivě, falešná hra je totéž, co zrada. Bud' pokorný, uctívej velkého ducha a respektuj víru jiných.

Třetí světlo je světlo síly: Bud' odvážný. Odvaha patří k nevznešenějším vlastnostem. Mlč, dokud hovoří starší, a prokazuj jim úctu i jinak. Bud' poslušný. Poslušnost je základní povinnost na cestě lesní moudrosti.

Čtvrté světlo je světlo lásky: Bud' laskavý. Vykonávej alespoň jeden dobrý skutek denně. Ochotně pomáhej druhým. Konej své povinnosti. Bud' veselý. Raduj se z toho, že žiješ.“

(Liga lesní moudrosti, 2013: 25, 47, 69, 105)

Devět hlavních zásad je shrnutí výchovných prostředků *woodcraftu*. Mezi zásady patří: hnutí lesní moudrosti, táborový život, samospráva za vedení dospělých, kouzlo táborového ohně, výchovné prostředky v duchu lesní moudrosti – stoupaní na horu, pocty podle stanových měřítek, osobní vyznamenání za osobní výkony, ideální hrdina a malebnost ve všem.

Hnutí lesní moudrosti má vést k ozdravení a osvěžení člověka pomocí pobytu v přírodě. Mělo by to být smysluplné využití volného času pro děti i dospělé. Důraz se klade na návrat do přírody jen s tím nezbytnějším vybavením, na zpomalení rytmu života a celkového uvolnění těla. Táborový život má být prostý, bez využití nejmodernější techniky. Člověk by si měl přivést jen to, co skutečně potřebuje k táboření v přírodě.

Ačkoliv se to nemusí zdát, táborový život je uměním, kterému se lidé učí a ve kterém se zdokonalují. Zároveň má svoji filozofii. V *týpi*¹¹ se dá rozdělat oheň, což nese své táborové kouzlo. Oheň už od dob pravěku má svůj význam. Přináší teplo, světlo a bezpečí, slouží lidem k přípravě jídla. Především stmeluje kolektiv, přináší příjemnou atmosféru a dobíjí energií. Lidé se sesedají kolem ohně, vyprávějí si, zpívají za doprovodu kytary a dalších nástrojů. Celková tato atmosféra je většinou velmi uvolněná a lidé si vypráví bez předsudků. Mezi lidmi vzniká trvalé přátelství a bývá to jedním z důvodů, proč se každoročně na táboření vrací.

Každý člen *Ligy lesní moudrosti* má mnoho možností, jak se může uplatnit. V *kmenech* je mnoho funkcí a dospělí i starší děti se o práci dělí. Když někdo něco neumí, tak se to naučí. V kmenech vládne demokracie a na sněmech mají právo hlasovat všichni právoplatní členové¹² – včetně dětí. Děti mají volební právo a rozhodují se bez ovlivňování dospělých.

Z důvodu převažujícího pobytu v přírodě jsou hledáni ideální hrdinové, podle jejichž vzoru se dá v přírodě žít. Pro *Ligu lesní moudrosti* je typický indián, od kterého se inspiroval E. T. Seton. Ten mezi indiány žil asi dva měsíce, když pochopil, co skutečně je k životu potřeba. Sám si musel obstarat potravu a postarat se o sebe. Členové *Ligy lesní moudrosti* mají různé ideální hrdiny, kromě indiánů jsou to nejrůznější přírodní národy a pravěcí lidé.

Poslední zásadou je malebnost ve všem. Malebnost má magický účinek, zkrášluje svět, aby byl pěkný a vytvářel příjemnou atmosféru. Do malebných předmětů patří například vše, co si sami vyrobíme. To, co si člověk sám vyrobí, k tomu má vztah, předmětu si váží a pečuje o něj. Kromě předmětů sem patří obřady, tradice, obřadní předměty a oblečení, tance, písně, oheň.

Sedm tajemství lesní moudrosti objeví každý člověk, který se naučí žít v přírodě. Samozřejmě sem patří čtyřnásobný zákon, podle kterého žije každý *woodcrafter*, který se chce stát opravdovým člověkem. Lék na obloze je Slunce. Dříve se říkalo: „Kam nechodí slunce, tam chodí lékař.“ Díky svitu a teplu Slunce je na naší planetě život. V krásných slunečných dnech s modrou oblohou nad hlavou je každému člověku lépe a veselo. O posvátném ohni bylo již psáno. Za posvátný oheň se považuje oheň vytřený pomocí třecích dřev. Ve dřevě je uloženo sluneční teplo, díky tření se uvolňuje a vzniká žhavá směs, od které se dá zapálit oheň. Les obsahuje mnoho rostlin a hub, které se dají jíst.

¹¹Týpi neboli teepee je indiánský stan ve tvaru kužele.

¹²Členové, kteří splnili zasvěcovací zkoušku

„Chléb“ lesa proto užíví každého v nouzi. Severní hvězda neboli Polárka už od prvních plaveb na moři směřovala námořníky domů, protože kolem ní se točí noční obloha. Říká se jí také hvězda domova, protože se v noci podle ní dá zorientovat a vrátit se domů. Noční bdění je obřad, při kterém člověk celou noc bdí v lese. Má postavený přístřešek, rozdělaný oheň, který celou noc udržuje. Poslouchá přírodu, vnímá všechny zvuky, přemýšlí. Mělo by dojít k očištění duše a spojením s *Velkým duchem*. *Woodcrafteri* tyto vigilie podstupují, když mají tu čest získat *lesní jméno*¹³. Posledním tajemstvím je mír noci. Příroda je v noci jiná, klidná. Počasí je chladnější. Vše se uklidní a to dobře působí na naší nervovou soustavu.

Každá organizace má své typické symboly. Znak *woodcraftu* (obr. 1) je bílý kruhový štít, který brání dva modré rohy. Štít s bílou barvou představuje čisté myšlenky, rohy obranu a modrá barva modré nebe nad hlavou. Všichni chceme žít pod krásným modrým nebem, proto *woodcrafterské* rozloučení zní: „S modrou oblohou.“ Vlajka (obr. 2) obsahuje *woodcrafterský* znak, který je na červeném plátně symbolizující oheň. Na spodní části mívá kožené třásně. *Šerpa poct* (obr. 3) se získává po splnění zasvěcovací stezky členů *Malé* a *Velké lóže*. Děti v *Lóži skřítků* získávají skřítkovská roucha. Obojí je z červené látky a nese symboly splněných orlích per, korálek, titulů a získaných mistrovství. Pasovací kopí (obr. 4) slouží na slavnostních sněmech k udílení orlích per a titulů. Je to červený pruh látky s našitými pery. To je připevněné ke kopí. Obřadní plátno (obr. 5) a písková kresba (obr. 6) *woodcrafterského* zákona jsou ve středu kruhu, v němž se koná sněm. Jde o symbol obsahující kruh, z něj vedou čtyři cesty do jednotlivých světél. Každé světlo se dále dělí na tři paprsky. (Seton, 1970)

2.1.3. Organizační struktura

Každý člen *Ligy lesní moudrosti* spadá do nějaké skupiny lidí. Základní dělení je na kmeny, rody a stráže. Největší jednotkou je kmen, jehož kritériem je počet lidí, minimálně šest. Každý kmen se stává pobočným spolkem *Ligy lesní moudrosti*, má svého náčelníka, zodpovídajícího za celý kmen, vede si vlastní účetnictví. Kmeny můžeme dále dělit na dětské, podle kritéria věku do 15 let, a rodinné kmeny, jejichž kritériem jsou příbuzenské vztahy. Rodinné kmeny bývají sdružení několika rodin, které společně a organizovaně tráví volný čas. V dětských kmenech mnohonásobně převládá počet dětí nad dospělými a jsou většinou bez příbuzenských vazeb.

¹³ Lesní jméno je pocta spojená s nočním bděním, kde *woodcrafter* musí splnit několik zadaných úkolů. Jsou různé varianty, buď si *woodcrafter* vybere lesní jméno sám, nebo mu je vybráno. Lesní jméno je v lakotštině a má překlad do češtiny. Někdy je ilustrované symbolem.

Rod je menší jednotka, kde je minimální počet tří členů. Většinou to bývá nukleární či v některých případech extrudovaných rodin (Petrušek, 1996) nebo malá skupina dětí s jedním dospělým, nebo skupina dospělých. Rody fungují samostatně, ale nevedou si vlastní účetnictví.

Stráž je člověk, který nepatří do žádného kmene ani rodu, ale je členem *Ligy lesní moudrosti*. Většinou je to z důvodu, že ve svém okolí nemá kmen ani rod, do kterého by mohl patřit. Stráž se může zúčastňovat kmenových a ligových akcí.

Dalším kritériem dělení *Ligy lesní moudrosti* je věkové složení jejích členů do jednotlivých lóží. Nejmladší skupině dětí se říká skřítkové, protože patří do *Lóže skřítků*. Jsou to děti ve věku od 0 do 9 let. Na slavnostní *sněmy* nosí *skřítkovská roucha*, což jsou dva obdélníky z červené látky, na ramenou sešité pomocí pruhů z kůže. Zepředu ve středu roucha je znak *Ligy lesní moudrosti* (obr. 7).

Když skřítkové dosáhnou desátého roku a jsou i ve všech fyzických a psychických ohledech již zralí, přecházejí do *Malé lóže*. Většinou musí děti absolvovat nějaký přechodový rituál, který obsahuje úkoly, které prověří jejich zralost a celkově chuť opustit skřítky.

V *Malé lóži* jsou děti ve věku od 10 do 15 let. Nosí červené šerpy, na které si vyšívaly nebo lepí orlí pera. Pokud splní určitý počet orlích per, jsou pasováni na tituly. Mají svůj stručnější *Svitek orlích per*, kde snadno dohledají upravené znění činů právě pro ně a jejich věkovou kategorii. Když dovrší patnáctého roku, čeká je opět nějaký, většinou velmi specifický a osobní, přechodový rituál. Šerpa malé a velké lóže se liší tím, že velká lóže má červený štít.

Velká lóže je od 15 let až po stáří. Činy jsou strukturované tak, aby každému v každém věku měli co nabídnout. Ve *Svitku březové kůry* mohou členové Velké lóže plnit činy a velké činy. Ke každému činu je stanovena ještě těžší a náročnější úroveň – velký čin. Příklad znění jednoho vybraného činu:

4G3 Polévky

Uvař výživné polévky. Nelze použít žádné polotovary, ani polévkové koření či masox. Mraženou či nakládanou zeleninu můžeš výjimečně použít, jen pokud není na trhu tato zelenina v čerstvém stavu.

Čin 7 druhů polévek

Velký čin 15 druhů polévek

(Liga lesní moudrosti, 2013, s114)

2.1.3.1. Dětské kmeny

Dětské kmeny jsou pobočným spolkem *Ligy lesní moudrosti*. Mají své *náčelnictvo*, které je voleno na sněmu. Do *náčelnictva* patří *náčelník*, *ohnivec*, strážce *wampumu*, neboli *hospodář*, *písmák*, tuto funkci mohou vykonávat i děti, protože se jedná o starání o kroniku a vyplňování podobných listin kmene. Další specifickou funkcí je *předseda rady orlích per*, který má právo veta při *radách orlích per* před sněmy. Rozhoduje o splnění činu a prověřuje čestnost při jejich plnění. V *náčelnictvu* bývají i další členové bez těchto funkcí, kteří mohou mít jiné povinnosti, nebo se jen aktivně zapojují do fungování *kmene*.

Do činnosti kmene patří pravidelné schůzky, víkendové výpravy a letní tábor. Na pravidelných schůzkách bývá 10 – 15 členů, protože mívají kmeny více členů, jsou děti rozdělené do *rodů* většinou podle věku. Potom se tedy jedná o *rodové* schůzky. Každý *rod* má vybraný jeden den v týdnu a stanovený neměnný čas, kdy se schází. Většinou se jedná o organizovanou činnost trvající 120 minut. Každý *rod* má svého *rodového náčelníka*, který zodpovídá za svěřené děti a připravuje pro ně program. *Rodový náčelník* může mít pomocníka, který se nazývá *watutka*. Je to například starší člen, který má zájem se již podílet na programu pro mladší děti.

Výpravy kmene bývají buď jednodenní, nebo víkendové. Většina kmenů má jednu akci měsíčně, ale není to pravidlem. Kmeny si pořádají vlastní akce, ale i *Liga lesní moudrosti* pořádá tzv. ligové akce, kterých se mohou kmeny zúčastňovat. Díky těmto akcím dochází k seznamování mezi dětmi napříč celou naší republikou. Děti tak mohou vytvářet přátelství i s dalšími dětmi například z Brna a znovu se s nimi potkat na dalších ligových akcích. Mezi ligové akce pro děti patří: Kiwendotha, Stopa Černého vlka, Stará Praha, Lesní běh, Táboření malé lóže (TaMaLo) a další. V tomhle ohledu je velkou výhodou být menší organizací, protože je velká možnost setkávání a sdílení s ostatními členy *Ligy lesní moudrosti*.

2.1.3.2. Vzdělávání

Liga lesní moudrosti má mimo systému plnění *orlích per* také své lesní školy – *čotokva*. První *čotokva* je *Malé lóže*. Jedná se o týdenní kurz, na který jezdí adolescenti, kteří v kmenech chtějí vést schůzky a pracovat s dětmi. Na tomto kurzu zpravidla zažijí dvoudenní putování přírodou. Projdou přednáškami z oborů: vývojová psychologie, pedagogika, právo, účetnictví, ekologie, woodcraft a zdravotní věda. Kromě přednášek absolvují různé praktické bloky, které jejich vědomosti a dovednosti ověří. Například si

mají připravit program na hodinovou schůzku kmene a ten mají možnost vyzkoušet v situaci, kdy dospělí a jejich vrstevníci simulují děti. Celý kurz končí slavnostním *sněmem*, kde všichni úspěšní absolventi získají dekret.

Druhým významným kurzem jsou *Náčelnické zkoušky*, které jsou akreditované od MŠMT¹⁴ a držitele opravňují k tomu, aby mohl být hlavním táborovým vedoucím a hlavním vedoucím oddílu. Tentokrát se jedná o dva víkendy a samostudium s testy na internetu přes e-learning. Oblasti jsou daleko podrobnější, než v *čotokvě Malé lóže*: vývojová psychologie, pedagogika, organizace a řízení, účetnictví, právo, ekologie, woodcraft a první pomoc.

Jsou i další *čotokvy*, které mají zaměření v určité oblasti, př.: ohnivecká (filozofie, tradice, obřady, psychologie), ohňová (rozdělávání ohně, pomůcky), hudební, vodácká, kožená (zpracování a vydělávání kůže, výrobky z kůže). Mohou být i další, záleží na organizačním týmu.

2.1.3.3. Svitek březové kůry

Svitek březové kůry obsahuje pojednání o zásadách plnění činů, motivační povídku: Stoupaní na horu, přehled lesních titulů a samotné činy (Liga lesní moudrosti, 2013).

Činy jsou rozděleny do čtyř světél čtyřnásobného ohně a to světlo krása, světlo pravda, světlo síla a světlo láska. První světlo krása je zaměřeno na fyzickou zdatnost. Najdeme zde činy, které jsou z oblastí: atletika, bruslení, cestování a chůze, cyklistika, gymnastika, hody, vrhy a kopy, horolezectví, jeskyňářství, jezdeckví, kolektivní sporty, laso a bič, lukostřelba, lyžování, orientační běh, otužování, plavání a potápění, postřeh a vidění, sebeobrana, střelectví, vodáctví, zvláštní sportovní výkony.

Druhé světlo pravdy je zaměřeno na myšlení, paměť a znalosti. Přináší rozvoj a především získávání znalostí v oblastech: astronomie, dorozumívání v jiném jazyce (cizí jazyk, morseova abeceda, Braillovo písmo, ..), filozofie, historie, hledání pravdy (různá náboženství), měření a odhady, meteorologie, příroda – geologie, houby, byliny, dřeviny, bezobratlí, ryby, obojživelníci, plazi, ptáci, savci, lovy beze zbraní a ekologie, přírodní národy, topografie a zeměpis, věda.

Třetím světlem síly se rozvíjí tvořivost a zručnost. Patří sem oblasti: drhání, dřevorubectví, fotografování, filmování, hudba, indiánské řemeslo, keramika, knihařství a výroba papíru, korálkování a práce z ostnů, košíkářství, literární činnost, publikování,

¹⁴MŠMT je zkratka Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

modelářství, pletení, háčkování, paličkování, práce z kostí, rohů a parohů, práce z kovu, práce z kůže, pravěká řemesla, přístřeší, rozdělování ohně, rybářství, sběratelství, šití, tanec, tesařství, truhlářství, tkaní, barvení, uzly a lana, vyřezávání ze dřeva, výtvarné techniky, zábava, zálesácké výrobky, historické výrobky.

Čtvrté světlo lásky je zaměřeno na službu a osobní překonávání se. Do okruhu činů sem patří: bylinkářství, duchovní život, farmaření, chovatelství, ochrana přírody, organizování činnosti, práce v domácnosti, sociální programy, táborové stavby, táborové vaření, turistika, vedení kmene, vigilie, vůle, *woodcraft* a zdravotní péče.

Každý *woodcrafter* si vybere konkrétní čin, který chce plnit. Seznámí se s jeho zadáním a podle svého nejčistšího svědomí čin splní. Každý den se může o splnění pokusit třikrát. Pokud neuspěje, musí počkat do dalšího dne a může zkusit znovu. Záleží na každém jedinci, které činy chce plnit, zda si vybere oblasti, ve kterých vyniká, nebo ty, které jsou pro něj výzvou. Aby došlo k všestrannému rozvoji, jsou za určitý počet splněných činů z určitých světél udělovány lesní tituly. Např.: pro získání titulu Stopař je potřeba mít splněné 3 činy z každého světla.

Udělování činů probíhá na slavnostních *sněmech*. *Sněmu* předchází *rada orlích per*. Je na každém *kmeni*, kdo zasedá v radě *orlích per*, ale měl by to být člověk už zkušený v plnění činů. V našem kmeni zasedají členové, kteří získali lesní titul *Sagamor* (tj. titul po dosažení šesti činů z každého světla). Celou *radu orlích per* vede *předseda rady orlích per*, který je volen na *sněmu*. Má také rozhodovací právo, když rada není v rozhodování jednotná. Pokud byl čin schválen *radou orlích per*, předstupuje člen na *sněmu* před celý *kmen* a žádá o udělení *činu/orlího pera*. *Sněm* se může doptat na zajímavosti, nebo chtít důkaz předvést, pokud většina souhlasí, je *orlí pero* uděleno, člen získává dekret a na šerpu si přilepí nebo vyšije symbol orlího pera.

Povídka Stoupání na horu je motivační pro plnění činů. Ve zkráceném ději se jedná o to, že náčelník hledá mezi mladými chlapci svého nástupce. Ráno je vyšle na horu. Chlapci mají dojít tak vysoko, kam jim stačí síly, potom mají utrhnout větvičku a vrátit se zpátky do vesnice. Během odpoledne se hoši postupně vracejí a nesou: kaktusový list, větvičku lindy, smrku, ... až se vrátí poslední chlapec s rozzářenými očima a bez větvičky. Vystoupal až nahoru a viděl moře a západ slunce. Je to vepsáno v jeho očích. Plnění činů nese jistou paralelu mezi příběhem a získáváním orlích per. Splněné činy a získané tituly jsou větvičky posbírané po cestě. Není to závod, kdo bude nahoře první, ale jde o to, ujít co největší kus cesty a překonat sám sebe.

2.1.3.3.1. Korálkový svitek

Korálkový svitek je také strukturovaný podle světla, ale není nutné splnit určitý počet korálek z určité oblasti, aby děti získaly titul. Každá oblast má tři úrovně obtížnosti. První obtížnost by měly zvládnout děti od 4 let, druhou obtížnost v období první třídy a třetí obtížnost většinou ke konci skřítkovského období. Protože získávání *korálek* je daleko snadnější a rychlejší, než plnění činů, nemusí skřítkové předstupovat před *radu orlích per* a posuzovat splnění *korálek*. *Korálky* jim mohou být uděleny na schůzce *rodovým náčelníkem*. Na *sněmech* jsou vyzváni, aby se pochlubily, kolik *korálek* mají a kolik nových jich od posledního *sněmu* splnily. *Radu orlích per* skřítkové žádají pouze o pasování na získané tituly.

Tabulka: Tituly v Lóži skřítků

Počet koráleků:	Titul:
20 koráleků	Skřítek
40 koráleků	Dřevař
60 koráleků	Nosič vody
80 koráleků	Strážce ohně
120 koráleků	Strážce koní
160 koráleků	Strážce tábora

Pro představu korálkových činů jsem vybrala ukázkou z každého světla:

1. světlo – Míčové hry

- Dovedu správně chytat a přesně přihrávat (házet) míč na 3m.
- Dovedu s míčem driblovat o zem a házet o zed'.
- Hraji aktivně (pravidelně) nějakou míčovou hru

2. světlo – Poznám čas

- Vyjmenuji roční období a dny v týdnu.
- Vyjmenuji měsíce, umím určit datum v kalendáři a umím určit čas podle hodin.
- Vím, kdy se střídají roční období a jak se střídají přestupné roky.

3. světlo – Lidové zvyky a tradice

- Vím, kdy a proč se slaví Vánoce a Velikonoce, jaké jsou s nimi spojené tradice a zvyky. Pomohu s přípravou a provedením alespoň tří různých lidových zvyků pro každý z těchto svátků.

- *Znám tři další lidové svátky, které se slaví v tradičním duchu (masopust, vítání jara a podobně). Zúčastním se oslav, pomohu s přípravou pomůcek (výzdoba, kostýmy), naučím se do programu říkanky, písničky, tanečky nebo scénky.*
- *Navštívím skanzen.*

4. světlo – Hygiena

Pravidelně a zcela samostatně dodržuji níže uvedené hygienické návyky. Pro udělení korálků je nutno splnit:

- *2 podmínky,*
- *4 podmínky,*
- *6 podmínek.*

Požadované návyky:

- *Pravidelně si každý den čistím zuby nejméně dvakrát – ráno a večer.*
- *Myji si ruce před jídlem a po použití WC.*
- *Každé ráno si myji obličej, oči studenou vodou a češu si vlasy.*
- *Každý večer se sprchuji teplou vodou (nebo se koupu).*
- *Chodím spát každý večer bez odmlouvání v hodinu určenou rodiči.*
- *Sám si kontrolojuji a pravidelně měním špinavé spodní prádlo a ponožky.*

(Kupková, 2015:18, 32, 56, 75)

2.1.3.3.2. Svitek pro Malou lóži

Svitek Malé lóže vychází ze Svitku březové kůry. Jen upraven pro děti a mládež mezi 10. a 15. rokem života. Na začátku je povídka Stoupání na horu, woodcrafterské zásady plnění a přehled titulů Malé lóže. Činy jsou rozděleny do čtyř světel. Každé dítě může plnit libovolný čin, chce-li však získávat tituly, musí mít z každého světla splněný určitý počet. Žádný titul nelze přeskocit. Zde se již klade důraz na všestranný rozvoj.

Činy se od korálků liší obtížností, ale také tím, že mají svoji signaturu, př.: 1S4. První číslo označuje světlo: 1 = krása, 2 = pravda, 3 = síla, 4 = láska. Písmeno označuje oblast př: bruslení, meteorologie, keramika, zdravotvěda. Každá oblast může obsahovat několik orlích per – proto je zařazeno poslední číslo. Někdy se za signaturu píše ještě malá písmena, která specifikují splněné podmínky, pokud je čin obsahuje.

Při procesu uznávání orlích per musí mít děti někoho, kdo při plnění činu byl a může jim to dosvědčit. Pokud například v tělesné výchově dvanáctiletý hoch uběhne 60 metrů za 9,2 sekund, splnil podmínku pro čin 1A1 Běh na 60m – chlapci 12 – 13 let do 9,5 sekund. V tuto chvíli si chlapec buď musí nechat napsat potvrzení od učitele, nebo

pokud jeho spolužák je též členem kmene, u běhu byl a čas slyšel, může to chlapci dosvědčit on.

Pokud děti plní činy, při kterých se vyrábí, donesou výrobek přímo na radu orlích per, nebo alespoň doloží fotografie. Jedná-li se o stavby v lese, mohou ukázat stavbu na živo a dospělí posoudí, zda byly podmínky splněny. Rady orlích per mile uvítají ochutnávku z činů, ve kterých se vaří nebo peče.

Některá zadání činů jsou sporná, proto jsou u každého činu napsáni autoři, které je možné kontaktovat a případně se doptat. *Liga lesní moudrosti* má svoji ústřední radu orlích per, které mimo jiné zodpovídá dotazy a zpřesňuje zadání činů.

Děti mohou plnit činy samy, z vlastní vůle. Kmenová činnost je zpravidla připravována tak, aby si její členové mohli splnit činy. Například činy z druhého světla se nejprve probírají na schůzce, ukazují se dětem obrázky, můžeme to nazvat učením. A jako ověření si mohou zkusit čin splnit. Když uspějí, předstupují před *radu orlích per* a následovně *sněm*. Pokud neuspějí, mohou to zkusit znovu, ale nemusí, plnění činů je dobrovolné.

Tabulka: Tituly Malé lóže

Tituly Malé lóže	Podmínky:
<i>Hledač cesty</i>	<i>Znát zákon čtyřnásobného ohně, dokázat vysvětlit a popsat znak, heslo a pozdrav lesní moudrosti, projít zasvěcovací stezkou a být přijat do kmene nebo rodu.</i>
<i>Poutník</i>	<i>Získat 4 orlí pera, z každého světla jedno.</i>
<i>Lovec</i>	<i>Získat 8 orlích per, z každého světla dvě.</i>
<i>Stopař Čikala</i>	<i>Získat 12 orlích per, z každého světla tři.</i>
<i>Sagamor Čikala</i>	<i>Získat 24 orlích per, z každého světla šest.</i>
<i>Orlí Sagamor Čikala</i>	<i>Získat 36 orlích per, z každého světla alespoň šest.</i>
<i>Sachem Čikala</i>	<i>Získat 48 orlích per, z každého světla alespoň devět.</i>

Pro ilustraci jsem z každého světla vybrala dva činy:

1. světlo: Krása

1G1 PŘEMET STRANOU

Udělej správně hvězdu.

1Q4 VYTRVALOSTNÍ PLAVÁNÍ Uplav vcelku, aniž se úmyslně dotkneš dna, břehu či doprovodného plavidla: 11 let 400m, 13 let 800m, 15 let 1000m.

2. světlo: Pravda

2B2 PŘEKLAD Přelož správně z cizího jazyka text o 200 slovech. Text nesmí být z učebnice a musí jej schválit odborník, který posoudí přiměřenost vzhledem k věku. (Slovník je povolen.)

2K1 VOLNĚ ROSTOUCÍ BYLINY Za každý rok tvého věku urči 2 zástupce bylin (kromě trav).

3. světlo: Síla

3F1 MALÉ PŘEDMĚTY Z KERAMIKY Zhotov 4 malé předměty z libovolné zpracované keramické hlíny, z toho 1 misku, ostatní dle svého uvážení (může být např. plastika, nádobka, šperk aj.). Alespoň jeden rozměr musí vždy překročit 8 cm.

3BB8 LIDOVÉ SVÁTEČNÍ VÝROBKY Vyrob hodnotné výrobky podle 2 z podmínek:

- a) 4 kraslice podle lidového vzoru
- b) jesličky
- c) vánoční stromek s lidovými ozdobami
- d) 2 ozdoby z kukuřičného šustí
- e) 2 ozdoby z dřevěných hoblin nebo lýka
- f) 20 kusů perníku, které sám ozdobíš

4. světlo: Láska

4D4 CHOV DROBNÝCH SAVCŮ Seznam se se zásadami chovu drobných savců doma a zaříd' podle nich terárium odpovídající chovanému druhu (křeček, morče, křečtík, pískomil apod.). O zvířata se starej sám po dobu 1 roku.

4N3 ODPÍRÁNÍ HMOTNÉ VĚCI Bez přerušení 3 měsíce odpírej nějakou hmotnou věc, kterou máš velmi rád, ale můžeš se bez ní obejít.

(Liga lesní moudrosti, 2012: 23, 30, 37, 42, 57, 74, 81, 90)

Každý woodcrafter se může zaměřit na jednu oblast, ve které vyniká. *Svitek březové kůry* nabízí splnění *mistrovství*. Před udělením mistrovství musí člen prokázat všestranné dovednosti a hluboké znalosti a zkušenosti v daném oboru. Pokud člen získá mistrovství, je v dané oblasti považován za odborníka, jeho názor potom může být rozhodující na radách orlích per a sněmech, kde se může vyjádřit k dané oblasti. Ve *Svitku březové kůry* najdeme tyto oblasti: Atlet, Besedník, Cestovatel, Čotokva, Farmář, Fotograf, Geolog, Historik, Horal, Hrnčič, Hudebník, Hvězdář, Indiánský řemeslník,

Jezdec, Lesní moudrost bílého muže, Lesník, Lovec beze zbraní, Mistr ohně, Písmák, Plavec, Posel, Pravěký řemeslník, Přítel divočiny, Rádce, Sněmovník, Střelec, Táborový kuchař, Táborový lékař, Táborový řemeslník, Tříletá služba, Umělecký řemeslník, Vodák, Zálesák, Zimní sportovec, Znalec hmyzu, Znalec lasování, Znalec lidové kultury, Znalec malých bratříčků, Znalec národa, Znalec přírodního národa, Znalec ptáků, Znalec rostlin, Znalec savců, Znalec šití, Znalec uzlování a Zvěd.

Pro splnění *mistrovství* je nutné splnit čtyři podmínky v oblastech A – D. První část A obsahuje základ v dané problematice, B jsou teoretické znalosti, C jsou praktické znalosti a D je služba – příspěvní něčím pro druhé.

Mistrovství jsou stanovená pro *Velkou lóži*. Bylo vybráno osm *mistrovství*, které je možné splnit již v *Malé lóži* – Atlet, Besedník, Lesní moudrost bílého muže, Písmák, Plavec, Znalec uzlování, Znalec rostlin, Zvěd.

Př.: **Plavec – Šingebis**¹⁵

A. splň 3 činy:

- činy ze skupiny 1Q Plavání

B. splň 3 činy/podmínky:

- čin 1P2 Koupání v řekách, rybnících, ...
- Prokaž, že znáš pravidla plaveckých disciplín (plavání, skoky do vody). Pohovoř o zásadách soutěžení, měření a vyhodnocování v daných disciplínách.
- Prokaž, že znáš zásady tréninku v některé plavecké disciplíně a pohovoř o vlastních zkušenostech.
- Pohovoř o 5 našich a 5 světových plavcích (z toho nejméně o 2 + 2z minulosti).
- Prokaž, že znáš předpisy a bezpečnostní pravidla pro koupání se na různých místech sám, s rodem, s kmenem.

C. splň 3 činy:

- čin 1P1 Koupání v přírodě
- čin 1P3 Koupání v zimě
- činy ze skupiny 1Q Plavání (mimo činů započatých v části A)

D. splň 3 činy/podmínky:

- činy ze skupiny 4P Zdravověda
- nauč jednoho neplavce plavat
- zorganizuj pro kmen nebo pro skupinu alespoň 15 osob plavecké závody

¹⁵Šingebis je lakotský překlad slova plavec.

- *předved' na hloubce správnou pomoc unavenému a tonoucímu plavci pomocí figuranta, uplav s ním 20m, popiš činnost při záchraně tonoucího*

(Liga lesní moudrosti, 2012: 97)

3. Výzkum

Cílem praktické části je zjistit do jaké míry se ovlivňuje a propojuje neformální vzdělávání v rámci kmeni a formálního školního vzdělávání. Před plánováním, zpracováním a vyhodnocením výzkumu byly položeny otázky: Má mimoškolní vzdělávání ve kmeni přínos pro žáky ve formálním vzdělávání? Jakých oblastí se tyto vědomosti, schopnosti a dovednosti konkrétně týkají? Je možné vědomě s mimoškolními vědomostmi, schopnostmi a dovednostmi žáků pracovat?

Výzkumným vzorkem byli žáci prvního stupně vesnické základní školy, vedle které již třetím rokem funguje *dětský kmen*. Dalším důvodem zvolení tohoto výzkumného vzorku je skutečnost, že téměř čtvrtina členů *dětského kmene* navštěvuje stejnou vesnickou základní školu.

Do výzkumných činností, které povedou k nalezení odpovědí výzkumných otázek, bude patřit výuka tematických bloků ve škole, vedení *dětského kmene* a podílení se na jeho organizaci, přípravách a realizaci schůzek, výprav a letního tábora, vedení rozhovorů s respondenty, do kterých patří žáci, kteří navštěvují dětský kmen a pedagogové vesnické základní školy.

Tematické bloky budou korespondovat se školním vzdělávacím plánem a *Svitkem březové kůry*. Skrze tyto bloky bude snaha využít mimoškolní zkušenosti dětí ve školní výuce.

3.1. Charakteristika

3.1.1. Škola

Jedná se o vesnickou základní školu. Základní škola je zřízena obcí a má pět navazujících tříd prvního stupně. Žáci na 2. stupni musí dojíždět buď do vedlejší vesnice, nebo do vzdáleného města. Ve školním roce 2017/2018 měla škola 88 žáků, přičemž maximální kapacita je 100 žáků ročně. Školu řídí ředitelka a učí zde 5 třídních pedagožek a v družině působí jedna družinářka. Škola je vybavena sportovní halou, keramickou dílnou s pecí, kuchyňským koutem, PC učebnou a ostatní učebny jsou vybaveny interaktivními tabulemi. Zaměření školy není vymezeno. Škola se snaží své žáky všestranně vzdělávat a rozvíjet. Pochopitelně jako všude se klade důraz na výuku angličtiny zahájenou už v mateřské škole. Velikost školy přispívá k rodinnému klimatu.

Již druhým rokem ve škole probíhá celoroční projektová výuka, která má vyhrazené dny, kdy se žáci ve svých skupinách scházejí a společně zpracovávají téma. Průběžná práce žáků je vystavěna ve vestibulu školy.

Škola zajišťuje svým žákům i mimoškolní zájmové aktivity jako je hra na klavír a flétnu, kroužek keramiky a vaření, sportovní a taneční kroužek, informatika, sauna, jóga, angličtina, turistický kroužek. Tyto kroužky probíhají přímo v budově školy nebo v přilehlé tělocvičně. Pro předškolní děti je ve druhém pololetí otevřen kroužek předškoláček, kde se budoucí prvňáci seznámí s jejich nastávající třídní učitelkou a prostředím školy.

3.1.2. Kmen

Dne 18. listopadu roku 2015 byl ve zkoumané vesnici založen *dětský kmen*, jakožto pobočný spolek *Ligy lesní moudrosti*. První školní rok měl 12 členů z této vesnické školy, druhý školní rok se počet malých *woodcrafterů* zdvojnásobil. Letošní rok má *dětský kmen* téměř 30 dětí, z toho 95% dětí z této vesnice a 80% zároveň ze základní školy.

Náčelnictvo kmene obsahuje čtyři dospělé členy. *Náčelnicí kmene* je *Owotanla*¹⁶, která zároveň vede *rodové schůzky*. Každý týden má kmen pravidelné schůzky, které trvají 120 minut. Tento školní rok poprvé vznikly dva rody diferencované podle věku. Rod Bubo bubo: 1. – 3. třída ZŠ a rod: Sovy pálené od 4. – 9. třída.

V rodě Bubo bubo je 18 členů. Je to skupina velmi živá a neunavitelná. Ze školy a družiny si přináší různé postoje a vyostřené konflikty, proto spolupracuje s třídními pedagožkami. Vzájemně si dávají rady a typy, jak zvládnout některé problémové žáky.

V rodě Sov pálených je 11 členů. Šest dětí je z místní základní školy, další dvě děti bydlí ve vesnici a zbylé tři děti dojíždějí z okolí. S touto skupinou se jí velmi dobře pracuje. Částečně je to způsobené věkem, kdy jsou děti soustředěné a samostatné oproti mladším dětem.

Náčelnictvo jednou měsíčně podniká s dětmi jednodenní nebo víkendovou výpravu. Program různě střídají: výlety a pobyt v přírodě nebo poznávání kultury, techniky a další naučné zajímavosti. Letos například navštívily Náprstkovo muzeum, muzeum Pražských strašidel a pověstí, Techmánii v Plzni, podnikly pěší výlety v blízkém okolí, lezly po umělé stěně, účastnily se historických her: Stará Praha (organizovaná kmenem LLM Ťapáč) a hry: Domovní znamení (organizována kmenem LLM Strážci údolí), šly na první třídní vandr. Celý školní rok vrcholí čtrnáctidenním letním táborem. Táborem je rozdělný na dvě části – dopoledne a odpoledne. Dopoledne probíhá „táborová výuka“ a odpoledne etapa z celotáborové hry. Do táborové výuky patří šifry,

¹⁶Owotanla je (autorky práce) lesní jméno, které v překladu z lakotštiny znamená čestná. Symbolem tohoto jména jsou dvě pravé ruce, které se drží.

poznávání rostlin a živočichů, vázání uzlů, orientace v mapě a mapové značky, znalost filozofie woodcraftu, výroba meteostanice – barometr, srážkoměr, teploměr. Celý tábor končí volebním sněmem, kde demokraticky volíme nové náčelnictvo.

Dětský kmen dodržuje tradice a obřady *Ligy lesní moudrosti*, zároveň má vložené vlastní prvky. Nováčkové na letním táboře plní *zasvěcovací stezku*, která prověřuje jejich odhodlanost být součástí *kmene*. Na táborovém sněmu jsou přijati do *kmene*. Obřad probíhá tak, že jeden z členů *náčelnictva* nováčka *kmeni* představí. *Náčelnice* se nováčka zeptá, zda chce vstoupit do *kmene*. Pokud má nováček splněnou *zasvěcovací stezku* a má zájem být součástí *kmene*, přijme nezapálenou svíčku. Tu si napálí od *náčelnických svíček*¹⁷ a obejde celý kruh. Každý člen, který chce nováčka přijmout do svých řad si od něj svíci napálí. Pokud je některý z členů na pochybách nebo nesouhlasí, svíci si nenapálí. Vizuální kontrolou se zkontroluje, zda je nadpoloviční většina pro přijetí nováčka. Všichni zvolají: „Vítej!“ a zhasnou svíci. Nováček dostane skřítkovské roucho nebo šerpu poct, Svitek březové kůry a je mu od všech členů podána ruka.

Dětský kmen absolvoval i přechodový rituál z Lóže skřítků do Malé lóže. Psychicky a fyzicky zralí skřítkové dostanou dopis od ohnivce, který jim zadává několik úkolů. Vždy se mají naučit z paměti střední znění čtyřnásobného ohně, mají vyrobit něco, co je pro kmen prospěšné, například když se naučí vykřesat oheň, mají poté tu čest zapalovat sněmovní oheň. Pokud se jim vše podaří splnit, čeká je na sněmu poslední úkol. Ohnivec odvede všechny skřítky ze sněmovního kruhu. Všichni drží hořící svíci, popřejí odcházejícímu skřítkovi hodně štěstí a svoji svíci zhasnou. Pouze skřítek, který přechází, drží stále hořící svíci a odchází od skřítků do sněmovního kruhu. Ohnivec jej představí a vyzdvihne silné vlastnosti skřítky a okomentuje, jak si počínal při plnění úkolů. Potom skřítek obchází kruh a souhlasí-li člen malé nebo velké lóže s jeho přechodem, napálí si od něj svíci. Pokud je nadpoloviční většina svíci napálena, všichni vyřknou: „Vítej!“ a svíci zhasnou, skřítkovi je sundáno skřítkovské roucho a dostává šerpu, čímž vstoupil do malé lóže.

3.2. Návrh tematického celku v základní škole

3.2.1. Tematický celek 1 pro 3. Třídu

3.2.1.1. Příprava hodiny

Časová náročnost: 45 minut

¹⁷ Náčelnické svíce jsou zapáleny po slavnostním zahájení sněmu, kde jednotlivé kmenové funkce promluví o celoroční činnosti.

Počet žáků: 17

Typ hodiny: výkladová

Téma: Houby (předmět: prvouka)

Cíle: Žák se seznámí z biologií hub. Žák dokáže vysvětlit pravidla pro sbírání hub.

Mezipředmětová vazba: český jazyk – literatura (hádanka)

Použité metody: výklad, rozhovor, práce s pracovním listem, práce s pomůckami, samostatná práce, skupinová práce

Struktura hodiny:

Evokace: Hádanky

- Představení se žákům.
- Naše téma – hádanky s doplněním posledního slova (ta slova psát na tabuli):
 - o Parádnice jedovaté, červené a puntíkaté? Neberte si do komůrky nikde žádné ... (muchomůrky).
 - o Pod osikou bydlí v lese, oranžový klobouk nese. Tahle houba-co je zač? Jmenuje se... (křemenáč).
 - o Fialová? Zelená? Houba, a tak zbarvená? V lese jistě za chvíli narazíš na ... (holubinku).
- O čem bude dnešní hodina?

Čas: 5 minut

Prostředí: v lavicích

Zadání:

Dobrý den, jmenuji se Ilona Kaletová a připravila jsem si pro vás dnešní hodinu prvouky. Na začátek vám dám tři hádanky, kde je potřeba doplnit poslední slovo. Kdo z nás bude vědět, přihlásí se (hádky). O čem myslíte, že bude tato hodina?

Pomůcky: hádanky (Pospíšilová, 2012)

Uvědomění: Pracovní list (příloha: Houby)

- Každý žák dostane skládačku: části houby
- Každý žák dostane svůj pracovní list, může se radit s kamarádem.
- Na chodbě jsou nápovědy, kterých žák může využít.
- Rychle pracující žáci: skládačka – k obrázkům hub přiřadit název (přílohy)

Čas: 30 minut

Prostředí: v lavicích s možností odejít na chodbu pro informace

Zadání:

Po hádankách dostanou všichni žáci obrázek muchomůrky červené a lístečky s názvem její částí: klobouk, noha, lupeny, prsten, pochva, plodnice a podhoubí. Mají správně přiřadit lístečky. Na práci mají asi 2 minuty, potom společně kontrolujeme pomocí nákresu na tabuli.

Každému z vás dám pracovní list, vaším úkolem je vyplnit jej. Můžete si radit ve dvojicích, jak sedíte. Pokud si nebudete vědět rady, můžete odejít na chodbu, je tam nápověda. Jak se chováme na chodbě během hodiny? Pomalu a potichu. Kdo bude hotov, dostane další práci, přiřazovat k obrázkům hub jejich názvy.

Pomůcky: pracovní list, kartičky s nápovědou, lepenka, skládačky: části houby a skládačka: obrázky hub + názvy, učebnice.

Reflexe:

- Kontrola pracovního listu.
- Společně složit skládanku na houby.
- Prevence sbírání hub:
 - o Vybavení: košík, nožík, atlas hub, oblečení do lesa.
 - o Sbíráme, jen co známe.
 - o První pomoc při otravě.
- Jaký je rozdíl mezi rostlinami a houbami?
- Co bylo pro vás nové?

Čas: 10 minut

Prostředí: kruh na koberci

Zadání:

Všichni si s pracovním listem pojděte sednout na koberec. Kdo nám popíše stavbu houby? U druhého cvičení vždy přečtu, zvednutím rukou nad hlavu říkáte ano, položením dlaní před sebe na koberec říkáte ne: Houby jsou samostatnou skupinou živých organismů. Houby patří mezi rostliny. Houby nemají listovou zeleň, kořeny, listy ani květy. Houby si nedokážou vyrobit potravu. Houby nedýchají a nepřijímají vodu. Živiny čerpají z půdy – z odumřelých těl. Rozmnožují se pomocí výtrusů. Nemění se v průběhu života. Rostou v lese, na louce a na poli.

Po kruhu každý řekněte jednu jedlou/nejedlou/jedovatou houbu.

Když mi bylo 5 let, dostala jsem od babičky a dědy dárek, než jsem jej rozbalila, řekla mi babička, že abych s nimi mohla chodit na houby, nemělo by mi to chybět. Co jsem mohla dostat? Babička mě poslala převléknout se. Co jsem si měla vzít? Měla jsem

velkou radost, proto jsme se rovnou vydali do lesa. Co babička udělala před naším odchodem a proč? Došli jsme do lesa a já našla první houbu (vyndám před ně obrázek hříbu). „Dědo, mohu ji sebrat?“ A co mi děda odpoví? (a tak pokračuji i s ostatními obrázky).

Jaký je rozdíl mezi rostlinami a houbami? Jaký je rozdíl mezi nejedlými a jedovatými houbami? Co dělat, když si spletu žampion s malou muchomůrkou zelenou? Co jste se dnes dozvěděli nového? Děkuji vám za vaši spolupráci.

Pomůcky: skládačky a pracovní listy, obrázky hub – klouzek, hřib, křemenáč, bedla, kuřátka, liška, muchomůrka červená a zelená.

3.2.1.2. Popis průběhu hodiny:

Žáci ze začátku byli klidní a čekali, co se bude dít. První hádanku vyřešili snadno. Další dvě objevili také, jen s delším časem na přemýšlení. Téma hub věděli už dopředu, bylo jim prozrazeno paní učitelkou.

Každý žák začal skládat části houby na obrázek houby. Během té doby jsem na tabuli obrázek překreslila. Společně jsme si ukázali, že podhoubí obsahuje houbová vlákna a pochvu; plodnice obsahuje nohu, které se říká třeň, prsten, klobouk a lupeny.

Po rozdání pracovních listů se žáci pustili do práce. Asi polovina třídy hodně chodila na chodbu. I přes uklidňování byli hodně hluční. Všichni žáci stihli pracovní list a ještě ve dvojicích stihli složit skládanku. Ti nejrychlejší šli pomáhat svým spolužákům. V momentě vypracování pracovního listu jsem přesunula přehled hub z chodby do třídy.

Na koberci byl hluk. Někteří měli opožděnější reakce, nebyli soustředění. V části s vyprávěním o dárku v pěti letech se většina pobavila, ale radili mi k věci. Správně odhadli, že jsem dostala košík, nožík a atlas hub. Bylo mi doporučeno si vzít dlouhé kalhoty a nastříkat se repelentem proti klíšťatům. Jeden žák mi řekl, abych se držela babičky a dědečka, abych se jim neztratila. Nalezenou houbu mám krájet u země, protože když ji vytrhnu ze země, poruším podhoubí.

Pro většinu bylo nové, že se houba dělí i na další části, než jen noha a klobouk. Další novou informací bylo, že houby nepatří mezi rostliny. Dále žáci zmiňovali některé názvy hub.

3.2.1.3. Moje reflexe

Téma hub jsem si vybrala z důvodu, že jsou zvláštní samostatnou skupinou v živé přírodě a nepatří do rostlin. Dále také z důvodu, že s dětským kmenem chodíme hodně do

lesa, a když se dostaneme dál od prošlapaných cest, tak se setkáváme s různými druhy hub.

V této hodině se ukázalo, že mírnou výhodou měli žáci, kteří chodí do dětského kmene. Znali některé houby (př. liška, kuřátka, ...), které jejich vrstevníci neznali. Avšak dětský kmen nebyl jediným prostředkem, kde se žáci mohli něco o houbách dozvědět. Jeden z žáků měl znalosti o houbách výrazně širší, než jeho spolužáci. Sám svůj výkon komentoval, že chodí houby sbírat často a zajímá ho, jak se jmenují. Vyhledává si informace v atlasu hub. Z toho plyne, že v tomto tématu mohou mít děti zkušenosti a znalosti z mimoškolní výchovy. Jenom zdroje informací jsou různé: rodina a dětský kmen.

Ukázka z posledního úkolu pracovního listu: Doporučení a upozornění, co bych měla vědět, než půjdu poprvé sbírat houby:

„Podívat se do houbařské knihy nebo se zeptat znalce.“

„Vezmi si atlas hub.“

„Vzít si encyklopedii hub.“

„Muchomůrka je jedovatá.“

„Vezmi si knihu, tam si to vyhledej.“

„Dej si pozor na všechny druhy muchomůrek, můžou být jedlé a i jedovaté. A na houby, které neznáš.“

„Knihu hub, abys věděla, co sbíráš.“

„Sbíral bych holubinky ale muchomůrky ne.“

„Nesbírej houby, které neznáš.“

„Nesbírej červené a zelené houby.“

„Dávej pozor na muchomůrku červenou a zelenou. Muchomůrku zelenou poznáš tak, že je nazelenalá a muchomůrku červenou tak, že má bílé tečky na klobouku a červený klobouk.“

„Rozhodně si s sebou vezmi atlas hub a říd' se podle něj. Pořádně si čti články, klidně i 100, jen abys tomu rozuměla. Já moc nadaná houbařka nejsem, tak ti neporadím.“

3.2.2. Tematický celek 2 pro 4. Třídu

Časová náročnost: 45 minut

Počet žáků: 12

Typ hodiny: výkladová

Téma: Člověk jako ochránce i kazisvět (předmět: přírodověda)

Cíle: Žák dokáže vyjmenovat, čím člověk přírodě škodí a jak se jí snaží chránit.

Mezipředmětová vazba: český jazyk – práce s populárně naučným textem.

Použité metody: samostatná práce, skupinová práce, prezentace, práce s textem – metoda i.n.s.e.r.t.

3.2.2.1. Struktura hodiny:

Evokace:

- Představení se žákům.
- Obrázky s hledáním rozdílů.
- Co bude naším tématem?

Čas: 5 minut

Prostředí: kruh na koberci

Zadání:

Dobrý den, jmenuji se Ilona Kaletová a budu vás provázet dnešní hodinou. Podívejte se na tyto dva obrázky a řekněte mi, jaký je v nich rozdíl. Co bude naším tématem?

Pomůcky: dva obrázky životního prostředí – jeden chráněného území a druhý zničené krajiny (příloha – obrázek 7 a 8).

Uvědomění:

- Rozdělení do 3 skupin, skupinová práce.
- Metoda i.n.s.e.r.t, odborné texty.
- Příprava k prezentaci.

Čas: 20 minut

Prostředí: v lavicích

Zadání:

Rozdělte se do stejně velkých třech skupin. Každá skupina dostane text z učebnice a populárně naučné články z časopisu ABC. Vaším úkolem je články přečíst a označit si informace pomocí těchto symbolů: „fajfka“ – informace, které znám; „+“ – nová informace; „-“ – s tím nesouhlasím; „?“ – nerozumím, potřebuji vysvětlit. Práci si rozdělte, vzájemně si sdělte informace a připravte se k prezentaci před spolužáky. Každý se zapojí a něco nám poví.

Pomůcky: okopírovaná kapitola z učebnice, populárně naučné články z časopisu ABC, vytištěná kostra zadání, lístečky se znaky metody i.n.s.e.r.t.

Reflexe:

- Presentace skupin.
- Hodnocení mluveného projevu.
- Co pro vás v této hodině bylo nové?
- Jak se vám spolupracovalo se spolužáky?

Čas: 20 minut

Prostředí: kruh na koberci

Zadání:

Pořadí bude: Člověk a jeho postavení v přírodě, Ničení lesů, Těžba nerostných surovin.

Po každé prezentaci: Chcete se skupiny na něco zeptat? Kdo nám shrne informace, které jsme se od skupiny dozvěděli?

Po všech prezentacích: Jak se vám ve skupině spolupracovalo? Jakým způsobem jste si rozdělili práci? Co byste příště udělali jinak?

Každý mi řekněte, co nového jste se dnes dozvěděli? Děkuji vám za vaši spolupráci.

3.2.2.2. Popis průběhu hodiny:

Žáci si prohlédli dva obrázky. První hodnotili, jak na ně krajiny působí. První krajina byla krásná, zelená, druhá byla šedivá a trochu zarostlá. Ptala jsem se jich, kde by tyto krajiny hledali. První krajinu by hledali v horách, národním parku. Správně u druhé krajiny objevili, že je to pozůstatek dolu k těžbě hnědého uhlí. Dále jsem se ptala, jak se takové krajině říká. Nikdo nevěděl, je to měsíční krajina, proč se jí tak říká. A žáci ji hned srovnali s povrchem měsíce.

Žáci v naprosté tichosti vyslechli zadání a začali pracovat. Všechny skupiny si rozdělily práci. Každý člen skupiny zpracovával kus zadané práce.

Žáci dodrželi zadání a každý ze skupiny mluvil o článku, který zpracovával. Ve dvou případech se stalo, že se žáci v rámci skupiny vzájemně doplňovali. Ostatní byli v klidu a poslouchali.

Skupinovou práci hodnotili kladně. Všechny skupiny si práci rozdělily. Jenom v jednom případě si stihly vzájemně informace sdělit. Všechny skupiny by příště postupovaly stejně.

Pro žáky byly tyto informace nové: Každý rok zmizí tisíce druhů zvířat a rostlin. Celkový význam deštných lesů – plíce světa a spousta druhů živočichů. Co je to intenzivní zemědělství.

3.2.2.3. Moje reflexe

Téma člověk jako kazisvět i ochránce je dětskému kmeni velmi blízké. Naším cílem je projít krajinou, aniž by po nás zůstala stopa. Učíme děti, že všechny přinesené odpadky do přírody si mají zase odnést do civilizace a zase třídit. Například kupujeme sešity z recyklovaného papíru a třídíme odpad na všech výpravách i tábore. Děti, které jezdí s námi na tábory vědí, že musí mít ekologické mýdlo, abychom neznečistili tok řeky, používáme i další ekologické prostředky. Zbytky potraviny zakopáváme do jámy a další jámu máme na slévání vody a zubní pastu. Díky tomu, že děti mohou v těchto podmínkách žít alespoň čtrnáct dní v roce, odnášejí si určité zkušenosti.

V této třídě jsem byla překvapená, jak klidná a tichá je. Je pravda, že podobný projev je i u dětí v dětském kmeni. Po obsahové stránce jsem viděla přínos, že žáci navštěvující dětský kmen věděli, co je to červená kniha, protože jsme si to vysvětlovali při poučení, proč v lese nemáme trhat živé rostliny.

Další shodu jsem viděla v zájmu žáků. Na žácích bylo vidět, že tohle téma ne úplně všechny zajímá. Asi jenom polovinu třídy se mi povedlo zaujmout. Nejvíce žáky zaujal fakt o vymírání druhů zvířat a rostlin.

3.2.3. Tematický celek 3 pro 5. Třídu

Časová náročnost: 45 minut

Počet žáků: 11

Typ hodiny: opakovací

Téma: Voda (předmět: přírodověda)

Cíle: Žáci se zamyslí nad vším, s čím souvisí voda a vytvoří společnou myšlenkovou mapu. Žáci pracují s odborným článkem a rozebírají jej.

Mezipředmětová vazba: český jazyk – práce s odborným textem

Použité metody: samostatná práce, skupinová práce, myšlenková mapa, poznávání rostlin a zvířat, práce s textem pomocí metody i.n.s.e.r.t, reflexe

3.2.3.1. Struktura hodiny:

Evokace:

- Představení
- Myšlenková mapa

Čas: 10 minut

Prostředí: v lavicích a u tabule

Zadání:

Dobrý den, jmenuji se Ilona Kaletová a budu vás provázet dnešní hodinou. Už jste někdy vytvářeli myšlenkovou mapu? (pokud ne: myšlenková mapa má téma, ke kterému se píší další myšlenky, které téma rozvíjí, struktura mapy může být hodně rozvinutá). Naším tématem je: voda. Pojd'te na tabuli psát, co vás k vodě napadá. Vždy to řekněte nahlas, ať se nám myšlenky neopakují a potom teprve zapište.

Pomůcky: tabule a křída/fixy

Uvědomění:

- Poznávání živočichů a rostlin.
- Třídění živočichů podle biotopu.
- Práce s odborným textem.

Čas: 20 minut

Prostředí: v lavicích, na chodbě, v kruhu na koberci

Zadání:

Vytvořte dvojice, vezměte si jeden papír a pero. Pojd'te na procházku na chodbu. Zkuste všechno pojmenovat. Všichni vezměte právě dva obrázky a vraťte se do třídy na koberec. (Společně projdeme obrázky a pojmenujeme). Které z nich potřebují k životu rybník, řeku, mokřady? (společně roztřídíme).

Zůstaňte ve dvojicích. Dostanete článek o hydrosféře. Přečtěte si jej a označte informace pomocí těchto symbolů: „fajfka“ – informace, které znám; „+“ – nová informace; „-“ – s tím nesouhlasím; „?“ – nerozumím, potřebuji vysvětlit. Společně to v závěru hodiny projdeme.

Pomůcky: obrázky živočichů a rostlin, odborný článek

Reflexe:

- Rozebrání odborného textu.
- Doplnění myšlenkové mapy.

Čas: 15 minut

Prostředí: v lavicích, v kruhu na koberci

Zadání:

Jmenujte informace, které jste znali, které pro vás byly nové a které potřebujete vysvětlit. Pojdte do myšlenkové mapy dopsat nové myšlenky.

3.2.3.2. Popis průběhu hodiny:

Žáci nevěděli, co je myšlenková mapa, proto jsme si to vysvětlili. Chodili k tabuli a psali (příloha: voda) myšlenky. Na závěr jsme si je společně přečetli.

Žáci chodili po chodbě a zapisovali na papír názvy rostlin a živočichů. Zvolili dvě strategie: dvojice se rozdělili a každý zapisoval z části chodby; jiná dvojice měla jednoho zapisovače a druhý byl hledač a chodil zapisovači diktovat. Na koberci jsme všechny živočichy a rostliny pojmenovali. Dále jsme je roztřídili podle toho, zda ke svému životu potřebují větší množství vody, což znamená přímo nebo v okolí rybníků, řek, mokřadů, bažin a lučních lesů, což byly: blatouch bahenní, leknín bílý, pomněnka lesní, volavka popelavá, kachna divoká, polák chocholačka, bobr evropský, čáp bílý, vydra říční a lyska černá.

Žáci se vrátili do dvojic a do lavic. Dostali do dvojice text a pracovali s informacemi. Ve třídě byl klid. Společně jsme informace prošli. Mezi již známe informace žáci zařadili: chemický vzorec H_2O , tři skupenství – pevné, kapalné, plynné, $0^{\circ}C$ bod mrazu, $100^{\circ}C$ bod varu, koloběh vody v přírodě, vlastnosti vody: slaná, sladká, minerální, pitná, odpadní, užitková. Mezi nové informace zařazovali cizí slova, nápad dělit vodu podle vlastností a výskytu, hustota vody, ... Vysvětlovali jsme si pojmy: hydrosféra, hustota kapaliny, anomálie vody, rozdíl mezi měkkou a tvrdou vodou, povrchovou a podzemní, sedimentující látky.

Na závěr hodiny jsme se vrátili k myšlenkové mapě a žáci měli možnost dopsat nové poznat a rozvinout původní myšlenky.

3.2.3.3. Moje reflexe

Tato hodina byla jediná, ve které jsem si pro žáky mohla připravit cokoliv, co se týkalo přírody. Učebnice strukturují učivo do různých celků, chtěla jsem pro žáky vytvořit blok, který se týká jedné části přírody se všemi oblastmi, které tam patří. Vybrala jsem si téma vody, což mi rovnou nabídlo téma ekosystému řeky, rybníků, jezer, moří, ... s ním spojené zástupce, kteří zde žijí a rostou. Dále máme vodu ve třech skupenství, ekologie vody, složení vody a další oblasti.

Tato třída působila také velmi klidným dojmem, ale i přesto byli žáci hodně aktivní. Myšlenkovou mapu začali pomalu rozvíjet, a ačkoliv to pro většinu bylo úplně nové, pochopili zadání a byli tam nejrůznější pojmy od prostředí: moře, rybník; po druhy

skupenství, pohádky; až k přírodním zástupcům biotopů. Také byla vnesena linie bližících se prázdnin a koupání.

Přínosné bylo, že žáci, kteří chodí do dětského kmene, se lépe orientovali v druzích rostlin a živočichů a dokázali o nich říci třídě nějakou zajímavost. V pojmech jsme se dostali k sedimentaci. Jeden člen dětského kmene si vzpomněl, jak je potok krásně čistý, ale jakmile do něj šlápneme, tak se zkalí, tedy rozvíří sedimenty.

3.3. Kmenová činnost

3.3.1. Roční plán

Kmenové schůzky začínají v říjnu a končí v půlce června. Plánovala jsem náplň schůzek po měsících. Každý měsíc obsahoval téma, něco z pravidel, filozofie LLM a jedné oblasti z každého světla podle Svitku orlích per.

Tabulka: rod: Bubo bubo (1. – 3. třída)

měsíc	Téma	woodcraft	1. světlo	2. světlo	3. světlo	4. světlo
říjen	Seznámení	pravidla	atletika	hvězdy a vesmír	skládání z papíru	léčivé rostliny
listopad	Mapové značky	1. světlo: krása	skákání přes švihadlo	sbírání listů	recitace	já a moje rodina
prosinec	Živočichové	2. světlo: pravda	Kimova hra	savci a ptáci	scénka	koloběh vody
leden	Uzly	3. světlo	Setonova hra	zeměpis světa	zpěv	
únor	Oheň	4. světlo		zeměpis republiky	malba	woodcraft
březen	Živočichové	E. T. Seton		státní symboly	ozdoby z korálek	Čtení
duben	Rostliny	LLM a její funce	atletika	byliny	šití	Čtení
květen - červen	Ekologie	znak LLM	hody	houby	stavba přístřechu	Čtení

Tabulka: rod: Sovy pálené (4. – 9. třída)

měsíc	Téma	woodcraft	1. světlo	2. světlo	3. světlo	4. světlo
-------	------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

říjen	Seznámení	pravidla	1A1 Běh na 60/100 metrů	2A5 Znalost vesmíru	3D2 Národní písně	4N Vůle
listopad	Vesmír	1. světlo	1H2 Hod míčkem	2A5 Znalost vesmíru	3G1 Vazba zápisníku	4O Woodcraft
prosinec	Vesmír	2. světlo	1H4 Hod míčkem na terč	2A5 Znalost vesmíru	3G1 Vazba zápisníku	4P1 Nemoci a úrazy
leden	Uzly	3. světlo	1S1 Kimova hra	2D4 Historické slohy	3BB Kresba	4P2 Ošetření ran
únor	Uzly	4. světlo	1S2 Vyskvrnění králíka	2D4 Historické slohy	3BB Kresba	4P3 Ošetření zlomenin
březen	První pomoc	E. T. Seton	1S3 Setonova hra	2D4 Historické slohy	3BB Kresba	4P4 První pomoc
duben	Příroda	LLM a její funce	1W1 Kliky	2I1 Houby	Stavba přístřechu	-
květen - červen	Ekologie	znak LLM	1W5 Setonův běh	2U1 Pojem ekologie	Stavba přístřechu	-

Celoroční plán jsem se snažila držet. Každý měsíc dostávají děti kalendárium, kde píše, co nás bude čekat. Vy výsledku jsem zjistila, že mé plány byly velmi předimenzovány, protože na kroužky také patří odpočinkové a fyzicky náročné hry a máme měsíčně cca 4 kroužky. Letos jsme se podrobně zaměřili na vázání uzlů a to v období podzimu, kdy jsme podnikli výlet na umělou lezeckou stěnu. Dalším velkým tématem, především se starším rodem, byl vesmír. Byla nás navštívit jedna maminka, která si pro děti připravila povídání a měla s sebou názorné pomůcky, pro podporu představitosti dětí.

Celou zimu jsme se věnovali především woodcraftu a povídali jsme si o plnění činů a korálků. Několik schůzek jsme se věnovali mapě a mapovým značkám. Také jsme chodili

ven hrát si do sněhu. Na jaře jsme se bavili o živé přírodě, poznávali jsme živočichy, rostliny a zaměřili jsme se na houby. Se starším rodem jsme se věnovali ekologii. V květnu jsme chodili stavět přístřechy do lesa, protože nás čekal první vandr do blízkého okolí vesnice.

Na letním táboře většinou všechno opakujeme. Také zvládáme více vyrábět, než přes rok. Z tohoto důvodu je tábor shrnutím celoroční činnosti.

3.3.2. Ukázka činnosti na pravidelných schůzkách

Koncept každé schůzky je takový, že začínáme v kruhu zpěvem indiánské písně k východu slunce. Následují pohybové aktivity – různé honičky a jim podobné hry. Po tomto vybití energie přichází tzv. vzdělávací část – krátký výklad, čtení článku, povídání. Dále je opět vložena hra. Teprve poté může přijít procvičení dané oblasti. Před závěrem hrají s dětmi hry, které nejsou na vítěze, protože se mi mnohokrát stalo, že se v závěru neshodly a odcházely našťvané domů. Schůzku opět končí indiánská píseň k západu slunce zpívaná v kruhu.

Do vzdělávacích oblastí jsem zařadila jen činnosti týkající se jejich obsahu, hry zde zařazené nejsou.

3.3.2.1. Mapa a mapové značky

Výklad:

Děti sedí v kruhu na zemi. Uprostřed máme turistickou mapu. Mluvíme o tom, co mapa je (zmenšená skutečnost), co všechno je v ní zakresleno (města, cesty, pole, lesy, vrstevnice, řeky, mapové značky, ...), jaké barvy se používají a v jakých souvislostech (světle modrá – vodstvo, tmavě modrá – turistická značka; bílé plochy – lesy, zelené plochy – louky, ...), co je to vrstevnice (vysvětlení pomocí rozkrájené brambory), kde jsou jaké světové strany (sever vždy nahoře mapy – u všech map).

Mapové značky si ukazujeme, pojmenováváme a děti si je překreslují do sešitu.

Aktivity:

Děti ve dvojicích/trojicích vyhledávají mnou zadané turistické značky. Děti si ve dvojicích vzájemně zadávají značky a vyhledávají je na mapě. Děti soutěží, kdo zadanou značku najde jako první. Skupina dětí dostane plánek vesnice a jejich úkolem je obejít všechny kontroly a posbírat razítka.

Děti hrají pexeso s mapovými značkami. Mapové značky jsou očíslované a rozvěšené po lese, děti je obíhají a zapisují jejich názvy. Děti mají papír a je jim čtený příběh, mají vytvořit mapu území, v kterém se postava pohybovala.

Po zvládnutí těchto dovedností mají děti možnost si splnit korálkové činy nebo orlí pero. To už ale záleží na nich, zda přijdou a budou chtít. Tato iniciativa by měl přijít od nich.

3.3.2.2. Byliny, dřeviny, houby a živočichové

Výklad:

S dětmi sedím v kruhu, máme mnoho obrázků rostlin (nebo hub a živočichů) a případné encyklopedie. Povídáme si o rostlinách, začínáme od těch, které znají. Pokračujeme k těm, které je možné vidět v okolí. Ke konci povídání se dostáváme k těm, které jsou něčím zvláštní.

Výklad hub probíhá velmi podobně jako u rostlin. Jenom dětem zmiňuji, že se nejedná o rostliny, že mají houby jinou stavbu těla a rozmnožují se pomocí výtrusy. Dále se bavíme o zásadách, jak houby správně a bezpečně sbírat.

Aktivity:

Jdeme na procházku, děti mají k ruce různé atlasy rostlin. Hledáme byliny a určujeme jejich názvy. Obdobně jako s mapovými značkami jsou v lese připravené poznávačky bylin.

Hrajeme hru opylení: Děti jsou rozdělené do týmů, nesmějí se domlouvat. Naproti svému zástupu ve vzdálenosti cca 15 metrů, mají hromádku s papírky. První vybíhá s tužkou, napíše na lísteček první písmeno nějaké byliny, př. k – konvalinka, a vrací se. Předá tužku, běží druhý. Od písmene „k“ ho napadne kytky krokus, připiše „r“. Takhle se stále pokračuje dál. Vyhrává skupina, která má nejvíce celistvých nápisů.

Hra na detektiva: Někdo se ztratil (u živočichů), nebo někdo někoho zavraždil. Všechny děti jsou detektivové, kteří jdou po stopách. Nacházejí lístečky se svědectvími a dávají si dohromady pachatele.

Pampeliška: „To je můj kamarád, má stejnou barvu květů.“

Kapr: „S ním jsem se nikdy nesetkal.“

Srnka: „Viděla jsem ho na louce i v lese.“

Muchomůrka zelená: „Je také jedovatý, jako já.“

Smrk: „Když do mě sekneš, bude ze mě vytékat smůla, neboli ... a z tohoto slova má on odvozený název.“

(pryskyřník prudký)

Starý mudrc: Hráči hrají ve dvojích. Jeden z hráčů je zvěd. Vydá se do oblasti kartiček s houbami. Jednu si vybere, dobře prohlédne a zapamatuje. Vráť se k mudrci a

říká: „Mudrci, mudrci, já jsem ti viděl takovou věc. Mělo to nohu a klobouk. Noha byla bílá a měla na sobě takový závojiček. Klobouk byl kulatý, lehce do špičky, byl celý červený a na sobě měl bílé puntíky. Zespoda byly lupeny. Nevíš, co by to mohlo být.“
Mudrc: „Mám takové tušení, že se jedná o muchomůrku červenou.“ Mudrc se zvedne, jde najít lísteček popisované houby a přinese zpátky zvědovi. Podaří-li se to tímto způsobem dvojici uhádnout, kartičku si nechají.

Biotope: Děti stojí uprostřed území. Kolem nich jsou rozmístěné cedule: les, louka, pole, rybník/řeka, lidské obydlí. Vždy povím jeden název živočicha, rostliny nebo houby a děti běží k té ceduli, kam si myslí, že patří. U některých zástupců se stává, že má pravdu vícero skupin, protože např.: srnec se pohybuje na louce i v lese. Druhou variantou je, že děti mají ve středu obrázky a nosí je na tyto cedule. Společně kontrolujeme správnost zařazení, zdůvodňujeme a opravujeme.

3.3.2.3. Ekologie

Výklad:

Tématu ekologie a ochrany přírody se dotýkáme ve většině našich činností. Je to z důvodu, že s dětmi trávím mnoho času venku a především v lese. Snažím se je naučit, že by měl člověk projít přírodou, aniž by za sebou zanechal důkazy, že tam byl. S tím je spojené i třídění odpadu a sbírání odpadků.

Se staršími dětmi se věnuji ekologickým otázkám. Nejprve přes myšlenkovou mapu mapujeme, co víme. Letos jsem měla velkou výhodu, že mi do skupiny chodili dvě dívky z devátého ročníku ZŠ a ty měly poměrně rozsáhlé znalosti. Následně si vysvětlujeme pojmy: ekologie, červená kniha, potravní řetězec, ekosystém, symbióza, biosférické rezervace, ... a následně jdeme k dalším činnostem.

Aktivity:

Lýkožrout: Skupinu dětí rozdělíme na polovinu. Polovina jsou lýkožrouti, kteří hledají samičky. Jsou slepí. Druhá skupina jsou samičky, které je lákají tleskáním. Potom skupiny vyměníme. Lýkožrouti mají zavřené oči, skupinu samiček rozdělíme na poloviny a z jedné části uděláme pastičky a zbytek jsou samičky. Pastičky jsou rozestavené před samičkami a tleskají stejně jako ony. Měly by zachytit většinu lýkožroutů. Na této ukázce se potom doplní význam černých skříněk v lese – feromonových pastí.

Další aktivity jsou velmi podobné těm předchozím, jen mají ekologický obsah.

3.4. Rozhovory s pedagogy

Respondentů rozhovorů bylo šest žen ve věkovém rozpětí 25 – 40 let. Jedna žena je ředitelkou školy, ostatní jsou třídními pedagožkami jednotlivých ročníků.

První otázka mapovala povědomí pedagožek o dětském *kmeni*. Všechny pedagožky věděly, že jejich žáci mají zkoumaný kroužek v nabídce kroužků. Také věděly přibližný počet žáků, kteří navštěvují *dětský kmen*

Největší přínos *dětského kmene* ve výuce pedagožky vnímaly v rozvoji komunikace u žáků, kterou využívají při vyprávění v ranních kruzích. Prospěšnost *dětského kmene* využívají v prvouce, v oblasti přírody, a předmětu přírodověda. Jedna pedagožka zmínila, že pozoruje u dětí lepší fyzickou zdatnost a vytrvalost za každého počasí. Většina pedagožek tyto zkušenosti a dovednosti využívají cíleně v komunikaci a nauce o přírodě.

Pedagožkám je činnost *dětského kmene* sympatická, protože jejich žáci jsou odtrženi od počítačových her a pobývají více v přírodě. V rámci výprav žáci poznávají nová místa v regionu i celé české republiky. Žáci při pobytu v přírodě se učí samostatnosti a komunikují s ostatními členy kmenu, čímž je rozvíjena jejich komunikace, která kladně přispívá dětskému klimatu.

Nezávisle na sobě se pedagožky shodly, že je na žácích poznat, který kroužek navštěvují. Záleží na počtu žáků navštěvujících kroužek, čím více žáků kroužek navštěvuje, tím intenzivněji se to prolíná do třídního klimatu. *Dětský kmen* přispívá k dobrému klimatu, ale nemá to na klima třídy silný vliv.

Další zkušenosti a dovednosti dětí jsou využívány v aktivitách vesnické školy mimo vyučování. Jedná se pálení čarodějnic s opékáním buřtů, pobyt dětí na tzv. „škole v přírodě“ a další podobných akcích. Žáci, kteří navštěvují *dětský kmen*, prokazují větší šikovnost a odolnost. Dokážou si poradit v nepředvídatelných situacích.

3.5. Rozhovory se členy kmene

Celkový počet respondentů byl 16. Byli rozděleni do čtyř skupin dle věkového kritéria. Nejmladším bylo šest až sedm let, dvě dívky a dva chlapci. Druhou skupinou byly děti ve věku osm až deset let, dvě dívky a tři chlapci. Další věková skupina byla jedenáct až třináct let, která obsahovala také dvě dívky a tři chlapce. Poslední skupinu tvořili dvě dívky ve věku patnácti let.

Nejmladší skupina se ještě špatně orientuje v čase. Bezpečně umí části dne a pojmy dne, zítra včera, teprve se začínají učit určovat čas. Děti žijí přítomným okamžikem, proto události měsíc staré jsou pro ně daleko v minulosti. Z tohoto důvodu mi děti nedokázaly odpovědět na otázku, jak dlouho chodí do *dětského kmene*. V aktivitách, které děti

bavily, jmenovaly hry, především ty, které se hrály na posledních schůzkách. Jeden hoch zmínil, že rád chodí do lesa. První období mladšího školního věku je ještě poměrně hravé, i ve formálním vzdělávání. Největší podobu dětského *kmene* a školy děti viděly v hraní her a navštěvování lesa.

Druhá skupina respondentů se již v čase orientuje, děti bezpečně věděly, jak dlouho do *kmene* chodí. U většiny dětí stále převládá zábava v hraní her. Jenom jedna dívka zmínila, že ji baví plnit korálky a líbí se jí sněmy. Děti nevnímaly žádnou podobnost dětského kmene se školou. Oproti mladším respondentům už vnímají, že jim činnosti *dětského kmene*, které se týkaly poznávání přírody. Konkrétně děti jmenovaly poznávání rostlin a hub.

Třetí skupinu respondentů baví každého něco jiného, ti mladší v této skupině uvádějí, že různé hry. Jeden hoch zmínil kolektiv. Druhý hoch zmiňoval letní tábory, víkendové akce, noční bojovky a dlouhé pěší pochody. Ve školní výuce nejčastěji využívají znalosti o rostlinách a živočiších. Při kurzu první pomoci jeden člen využil dovednosti, které se naučil na táboře. Se všemi otázkami záchranářů si věděl rady.

V poslední skupině byly dvě dívky, které jsou členkami *Ligy lesní moudrosti* už 8 – 9 let. Pro obě je důležitý kolektiv a to nejen v rámci *kmene*. Jezdí na akce, kde se setkávají *dětské kmene* z celé *Ligy lesní moudrosti*. Využití ve školní výuce také vidí v přírodopisu a to v poznávání rostlin a zvířat. *Kmenová činnost* jim nepřijde podobná jako školní výuka.

Na rozhovorech lze pozorovat, jak děti dospívají. Hry se s postupem věku z výuky vytrácejí. Pravděpodobně je to i jeden důvod, proč jsou u většiny dětí hry na prvním místě.

U starších dětí začíná pomalu mizet důležitost hry a váží si kolektivu, který je budován po několik let a pro všechny děti je bezpečný, nebo se o to alespoň snažím.

3.6.Diskuse

Formální vzdělávání se řídí podle výstupů a očekávaných cílů Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Členům *Ligy lesní moudrosti* je nabídnuto plnění činů podle knihy *Svitek březové kůry*. Rámcový vzdělávací program je rozdělen podle období, *Liga lesní moudrosti* má každá věková kategorie svoji skupinu, lóži. Předškolnímu věku a prvnímu období mladšího školního věku odpovídá *Skřítkovská lóže*, druhé období mladšího školního věku až po konec puberty odpovídá *Malé lóže* a od

adolescence po stáří odpovídá Velká lóže. Každá lóže má zpracovaný svůj Svitek březové kůry, kde je obtížnost zohledněná věkem.

Oba dokumenty jsou strukturované a mapují očekávané výstupy. Zatímco ve formálním vzdělávání je povinné, aby všichni žáci zvládli všechny výstupy, v neformálním vzdělávání je zcela dobrovolně na členech, zda budou činy plnit a všestranně se rozvíjet. Základní rozdíl je, že Rámcový vzdělávací program patří do formálního vzdělávání a jeho výstupy jsou povinné pro všechny žáky. Liga lesní moudrosti patří do neformálního vzdělávání a činy obsažené ve Svitku březové kůry jsou pouze vodítkem k všestrannému rozvoji. Ačkoliv je dítě motivováno k plnění orlích per, není to povinné, ale dobrovolné, také to není soutěž, kdo splní více.

Motivace je různá. Nejčastěji záleží na vedoucích, připraveném programu a zdařené vnitřní motivaci. Za největší motivaci považují sněmy, kde všichni vidí na šerpách poct a skřítkovských rouchách, kolik kdo má splněno. Díky celému jednomu bloku věnovanému udílení, kde se orlí pera komentují, mohou být některé děti zaujmuté a mohou chtít si je také splnit. Další motivací je pasování na tituly. Většinou děti kmenově starší mívají korálkové činy a orlí pera již splněné, oproti nováčkům. Proto pro nováčky bývá motivace, také splnit potřebný počet korálek a orlích per a být též pasován. Celkově tomu také přináší slavnostní klima sněmů, kde se ocení každá získaná pocta každého člena.

Stejně nebo podobné obsahy jsou podrobně zpracovány v tabulce, která se nachází v příloze.

Největší shodu lze vidět v předmětu Člověk a jeho svět a to s druhým světlem. Protože woodcraft je založen na poznání a žití v přírodě, nejvíce koresponduje s oblastmi – rozmanitost přírody. Další velkou složkou je umění a kultura, které se nejvíce blíží svým obsahem třetímu světlu. Zatímco RVP nabízí očekávané výstupy a vede k pochopení a hodnocení díla, svitky obsahují konkrétní náměty na produkt. Podobné je to u předmětu Tělesná výchova a první světlo. Tělocvikáři mívají výkonnostní tabulky, které jsou stupňovány podle známek. Ve svitku najdeme limity, které jsou splnitelné pro většinu dětí, ale při trénování mohou těchto výsledků dosáhnout téměř všichni. Podmínka je jen jedna a rozlišuje se splnění/nesplnění činu. Například na sněmu se může konkrétní čas zmínit a dítě případně může být ještě oceněno za mimořádný výkon, což by v tělesné výchově bylo ohodnoceno známkou jedna.

Většina činů je zaměřená na praktické dovednosti. I vědomostní činy jsou většinou omezeny podmínkou – vyprávěj před skupinou lidí, urči ve volné přírodě. To je

způsobené i tím, že výuka formálního vzdělávání je převážně v budově a činnost kmene je převážně v přírodě.

Cílem mé práce bylo zjistit, do jaké míry se ovlivňuje a propojuje formální a neformální vzdělávání. Čím konkrétně přispívá neformální vzdělávání formálnímu vzdělávání.

Z rozhovorů s učiteli plyne, že největší využití nacházejí v komunikaci. V komunikačních kruzích žáci vyprávějí své zážitky, které mají díky dětskému kmeni. Toto vyprávění může vést k modelovým situacím, které mohou řešit i ostatní žáci. Druhý přínos jsou znalosti přírody v prvouce a v přírodovědě, kde děti navštěvující dětský kmen mají více znalostí a dokážou si v přírodě lépe poradit. Další rovinou je lepší fyzická zdatnost dětí, protože se dokážou pohybovat v náročném lesním terénu. Mají možnost poznat nová místa v okolí bydliště i z celé české republiky. Tyto dovednosti jsou využívány ve školní výuce, ale také na školách v přírodě, výletech, projektech a dalších akcích školy.

Sami žáci odpovídali, že největší přínos vidí právě v prvouce a přírodovědě. Těchto znalostí mohou ve formální výuce nejvíce využít. U rozhovorů s dětmi bylo zajímavé, že tento přínos vnímaly jen některé děti, většinou ty starší, které si to už dokážou uvědomit. Pro mladší děti je to zábava, i když se něco učí.

Při realizaci výukových celků jsem měla možnost se seznámit s celou třídou. Sama jsem se snažila zkusit využít znalosti, dovednosti a schopnosti, které se v dětském kmeni u dětí snažím rozvíjet. Viděla jsem, že situace není až tak jednoduchá, protože záleží na každé osobnosti dítěte. Nabyla jsem dojmu, že děti z dětského kmene mají znalosti, které podpořily moji výuku, ale nejsou samy, které tyto vědomosti měly. Stejně a dokonce i hlubší znalosti mohou mít i děti, které nechodí do dětského kmene. Tyto znalosti čerpají ze svého volného času, kdy podnikají podobné aktivity, jako v dětském kmeni, ale s někým jiným.

Závěr

V posledních letech se začíná dávat důraz na mimoškolní výchovu dětí. Vzniká velká škála možností, jak mohou děti smysluplně využít svůj volný čas. Jednou z dětských organizací, která klade důraz na všestranný a celoživotní rozvoj, je *Liga lesní moudrosti*. Pod touto organizací byl před třemi lety založen pobočný *dětský kmen*. Díky jeho působení na vesnici se vyskytla otázka, zda vědomosti, dovednosti a schopnosti, které děti získávají prostřednictvím stráveného času v *dětském kmeni*, mohou tyto vědomosti, dovednosti a schopnosti využít ve formálním vzdělávání.

Na základě nastudované odborné literatury je v teoretických východiscích tématu vymezeno formální a neformální vzdělávání, které je zkoumáno a porovnáváno. Obě vzdělávání jsou v této práci zacílené na žáka mladšího školního věku. Dále je blíže popsána organizační struktura, filozofie a vzdělávání organizace *Ligy lesní moudrosti*. Konkrétně je porovnávána s obsahem formálního vzdělávání žáků prvního stupně základní školy.

Pomocí metody rozhovorů s pedagogy, bylo zjištěno, že nejpropojenější oblastí je prvouka a přírodopis. Zde mají žáci největší šanci využít vědomostí, schopností a dovedností získané v *dětském kmeni*. Dále pedagožky využívají zkušeností žáků v komunikačních kruzích, nebo pozorují lepší fyzickou zdatnost a šikovnost při tělesné výchově. Sami žáci vidí přínos také v prvouce a přírodovědě. Toto uvědomení roste s přibývajícím věkem.

Následovně byly v základní škole uskutečněny tři tematické bloky, které byly plánovány po dohodě s pedagožkami a navazovaly na *kmenovou* činnost. V třetí třídě bylo zaměření na poznávání hub. Ve čtvrté třídě bylo zahájeno téma ekologie, konkrétně vlivu člověka na přírodu a pro pátou třídu byl připraven tematický blok zaměřený na vodu, kde došlo k propojení s živou přírodou a ekologií. Při realizaci byla snaha zkusit využít mimoškolních zkušeností dětí v konkrétní výuce. *Dětský kmen* nebyl jediným zdrojem informací, další žáci měli také bohaté zkušenosti, například z rodiny.

Ze zjištěných informací vyplývá, že *dětský kmen* má přínos pro žáky základní školy. Míra přínosu je ale různá, zde záleží konkrétně na dětech, jejich zájmech, školní motivaci a jiných faktorech. Při výuce bylo možné se setkat s dětmi, které měly rozsáhlé znalosti o přírodě a nechodily do *dětského kmene*. Přínos je v učebních obsazích, které si jsou podobné: literatura, prvouka, přírodověda, tělesná výchova a umění. Pro žáky má

dětský kmen přínos v rovině komunikace, osobnostního a sociálního rozvoje a především v samostatnosti.

Dalo by se předpokládat, že při pokračování komunikace s pedagogy, se může přínos pro formální vzdělávání dále rozšiřovat a je možné jej využívat. Vždy ale budou muset pedagogové učivo důkladně s žáky probrat, protože dětský kmen je pro žáky dobrovolný a důležitosti principu dobrovolnosti nemůže suplovat školní vzdělávání.

Použitá literatura

- BALADA, Jan *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením* 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav pedagogický 2006.
- BUKEŠ, Miroslav, Hana KASÍKOVÁ a Alena VALIŠOVÁ *Pedagogika pro učitele* 2. vyd. Praha: Grada, 2011.
- ČAPEK, Robert *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod* Praha: Grada, 2015.
- DVOŘÁKOVÁ, Markéta *Základní učebnice pedagogiky* Praha: Grada, 2015.
- GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ *Obecná pedagogika* I. dotisk Olomouc: Hanex, 1999. 231 s.
- HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času* 2. vyd. Praha: Portál, 2011.
- JANÍK, Tomáš, Josef MAŇÁK a Vlastimil ŠVEC *Kurikulum v současné škole* Brno: Paido, 2008.
- KALHOUS, Zdeněk *Školní didaktika* Praha: Portál, 2002.
- KAPLÁNEK, Michal *Volný čas a jeho význam ve výchově* Praha: Portál, 2017.
- KASÍKOVÁ, Hana *Učíme (se) spolupráci spoluprací* Kladno: AISIS o.s., 2005.
- *Učíme (se) kooperaci kooperací. Náměty – výukové materiály* Kladno: AISIS o.s., 2007.
- KNOTOVÁ, Dana, Kateřina TRNKOVÁ a Lucie ŠKARKOVÁ *Málotřídní školy v České republice: malotřídky* Brno: Paido, 2010.
- KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana a Branislav PUPALA, *Předškolní a primární pedagogika* Praha: Portál, 2001.
- KOPŘIVA, Pavel *Respektovat a být respektován*. 2. vyd. Kroměříž: Spirála, 2006.
- KUBÁT, Vlastimil, Vladimír LEVÍNSKÝ, Kamila LUNEROVÁ a Josef PORSCH, Josef SOKOL a Petr VILHELM *Kmenové zřízení* Praha: Liga lesní moudrosti – The Woodcraft League, 2011.
- KUPKOVÁ, Magda, Alice LEHKÁ, Kamila LUNEROVÁ a Marie NEDVĚDOVÁ *Zápisník koráلكových činů pro Lóži skřítků* 2. vydání Praha: 2015.
- LÖRINCOVÁ, Linda, Lenka MÁDROVÁ a Diana PAVLJUK *Volnočasové aktivity pro děti* Boskovice: Albert, 2009.

MACHONIN, Pavel a Milan TUČEK *Česká společnost v transformaci: k proměně sociální struktury* Praha: Sociologické nakladatelství, 1996.

MAREŠ Jiří, Jan PRŮCHA a Eliška WALTEROVÁ *Pedagogický slovník* 7. vyd. Praha: Portál, 2013.

MUSIL, Roman *Pedagogika pro střední pedagogické školy* Praha: 2014.

PÁVKOVÁ, Jiřina *Pedagogika volného času* V Praze: 2014.

--- *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času* 2. vyd. Praha: Portál, 2001.

PETRUSEK, Miloslav a Alena VODÁKOVÁ *Velký sociologický slovník* Praha: 1996.

POHNĚTALOVÁ, Yveta. *Vztahy školy a rodiny: případové studie* Hradec Králové: Gaudeamus, 2015.

POSPÍŠILOVÁ, Zuzana *Hádám, hádáš, hádáme* 3. vyd. Praha: Portál, 2012.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika* 5. vyd. Praha: Portál, 2013.

SETON, Ernest Thompson *Kniha lesní moudrosti* Praha: Olympia, 1970.

SPIPKOVÁ, Vladimíra *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha: Portál, 2005.

STARÁ, Jana *Plánování výuky: úvod do plánování výuky: práce se vzdělávacími cíli: distanční text* Praha: 2009.

Svítek březové kůry: kniha orlích per a mistrovství 3. vyd. Praha: Liga lesní moudrosti, 2013.

Internetové zdroje:

<http://papu.ssss.cz/web3301/images/CZ%20ekologie.pdf>

https://www.woodcraft.cz/index.php?right=historie_cswoodcraft&lan=cs

https://www.woodcraft.cz/index.php?right=seton_seton&lan=cs

https://www.woodcraft.cz/index.php?right=cojellm_main&lan=cs

<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rod>

https://www.woodcraft.cz/index.php?right=op_nahoru&lan=cs

[http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/B/Bloomova_taxonomie#P.c5.afvodn.c3.ad_Bloomova_taxonomie_\(50._a_60._1.c3.a9ta\)](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/B/Bloomova_taxonomie#P.c5.afvodn.c3.ad_Bloomova_taxonomie_(50._a_60._1.c3.a9ta))

http://cs.m.wikipedia.org/wiki/Hoard_Gardner

https://www.woodcraft.cz/index.php?right=historie_cswoodcraft&lan=cs

https://www.woodcraft.cz/index.php?right=seton_seton&lan=cs

https://www.woodcraft.cz/index.php?right=cojellm_main&lan=cs